

საქართველო

ნახატებიანი

ქურნალი

იზარდო მწვანე ჯაჯილთ
დაპურდი, გახდი ყანათ

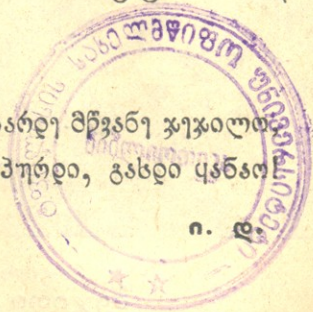
ი. დ.

იენისი, ივლისი, აგვისტო. 1923 წ.

წელიწადი ამოცდათოთხმეტა.

ტფილისი.

პოლიგრ. განყოფ. მე-3 სტამბა, კალოუბნის ქ. № 5.
№ 1896 მთავსამლიტგამ № 693

172

ბეჯითი მწყემსები

საქართველოს საგარეო ურთიერთობების სამსახური

საქართველოს საგარეო ურთიერთობების სამსახური

საქართველოს

საქართველოს საგარეო ურთიერთობების სამსახური

დიღა

ზემ გაიღიმა
და სხივთა წვიმა
ვარდს დააფრქვია,
ააციმციმა.

ვარდმა დახარა
მორცხვად კოკორი
და მზის პირველ სხივს
უძღვნა ამბორი.

დაირღვა ბინდი
და დაიცალა,
ფრინველთა გუნდი
წამოიშალა.

ცვარი მდელიოზე
მძივად აშენდა.
იათ სინაზე
არეს დაშენდა.

სასიხარულო
დილა გათენდა.
ბრწყინვალე მზეო,
დიღება შენდა!

ხარტონ ვარდლოშვილი

ნატანტარის საიდუქლო.

I.

ამი მეგობარი—ოთარ, იოთამ და თორნიკე ძმად შეფიცულები იყვნენ და მუდმივად ერთ პატარა ქალაქში ცხოვრობდნენ. სწავლობდნენ ისინი ადგილობრივ გიმნაზიაში. მეოთხე ამათი მეგობარი იყო, სახელად ყარამანი, ოთარის მკვიდრი ბიძა, ხანში შესული კაცი, რომელიც სოფლად ცხოვრობდა. ერთ დროს იგი მასწავლებელი იყო. მაგრამ ერთი ხანია, რაც თავი დანებებული ჰქონდა მასწავლებლობისათვის და ახლა სოფლის მყუდროებაში სამშობლოს ისტორიის კვლევა-ძიებას ეწეოდა თავისთვის.

ოთხნივე გულითადი მეგობრები იყვნენ. აერთებდა მათ ერთი საყვარელი საქმე, რომელსაც თანასწორი თავდადებულებით ემსახურებოდნენ. ეს იყო ისტორიული გამოკვლევა და შესწავლა საქართველოს ძველი ციხეებისა, ტაძრებისა და შესანიშნავი საისტორიო ადგილებისა, სადაც კი არ ყოფილიყვნენ ისინი საქართველოში, შორს თუ ახლოს, მიუვალ უკაცურ ადგილებში, თუ დაბა-სოფლებსა და ქალაქებში.

მეგობრების მთავარი ბინა ყარამანის სახლი იყო სოფლად, სადაც ისინი თავს იყრიდნენ ყოველ ზაფხულს, იმუშავებდნენ გეგმას და საიდანაც შემდეგ მიემგზავრებოდნენ დანიშნულ ადგილს სამუშაოდ.

ყარამანის პატარა სახლი უფრო მუზეუმს ჰგავდა, ვინემ სადგომს. მეგობრების რამდენიმე წლის ნამუშევარს მთელი ბინა ათასნაირი წარწერებიანი ქვებითა და სხვადასხვა ნაშთებით აევსო. შესანიშნავი იყო განსაკუთრებით ორი ოთახი: ერთი წინგთსაცავი და მეორე ნაშთთა ნიმუშების ოთახი.

ეს უკანასკნელი ნამდვილი მუზეუმი იყო. იგი სამაგალითოდ მორთული იყო და მოწყობილი. თაროებზე კონტად ელაგა შერჩეული და უკვე შესწავლილი წარწერებიანი ქვები, მთელი და გატეხილი ქვის ქანდაკებანი, ხეზე ამოჭრილი სახეები, ჩუქურთმების ბევრნაირი ნიმუში, დიდსა და პატარა კოლოფებში გაწესრიგებული ძველი ფულები, სპილენძისა, ვერცხლისა, თუ რკინის ნივთები: საომარი იარაღები, სამკაულები და ბევრი სხვა ასეთი ძველი საყდრებისა და ციხეების ნანგრევებში ნაპოვნი. თითოეულ ნივთს ზედ მიკრული ჰქონდა ხის ფირფიტა, რომელზედაც ეწერა, თუ როდის, სად და სახელდობ რომელი მეგობრის მიერ იყო ნაპოვნი, აგრეთვე ვარაუდი ან ნამდვილი აზრი, თუ რას წარმოადგენდა ესა თუ ის საგანი ისტორიულად.

ყარამანის სახლშივე იყო დაცული მეგობრების სამგზავრო ხელსაწყოები, რაც კი საჭირო იყო შორი მგზავრობისა და მთებსა და ღრვებში სიარულისათვის. ერთ პატარა ოთახში ცალკე ელაგა საკეცი სამთო კიბე, კლდეზე ასასვლელი რკინის ბრჭყალის მგავსი წრიაპი, რკინის წვეტიანი ჯოხები, ბადეები, მალაროებში სახმარებელი ფარნები, ზურგის ხურჯინები და სხვ. იქვე ყუთში—კომპასები, სახაზავები, რუქები და კიდევ ბევრი ასეთი რამე-რუქე, რაც აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენს ისეთი ხალხისათვის, როგორც იყვნენ ძმად ნათეცი ყმაწვილები და მათი მეგობარი ყარამანი.

ჩვენს მეგობრებს ყველგან იცნობდნენ, სადაც კი მცირე ხნით მაინც შეჩერებულან ისინი მოგზაურობის დროს და სადაც მათი საკვირველი მუშაობისათვის კი მოუკრავთ თვალი. მაგრამ მათი სახელი უფრო შორსაც გაისმოდა. ერთხელ ისიც მოხდა, რომ თბილისში „საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების“ საჯარო სხდომაზე ერთ ერთმა ამ საზოგადოების წევრმა, მეცნიერმა მკვლევარმა თავის უკანასკნელი მოგზაურობის შესახებ მეცნიერული მოხსენება ასე დაამთავრა:

„ხეთიანად წოდებულის ძველი ციხის ნანგრევებში მუშაობის დროს სრულიად შემთხვევით გავიცანი ოთხი პირო-

ვნება, რომლებსაც შესახებ არ შემძლია არ მოგაწოდოთ მცირე ცნობა. სანამ დავიწყებდი ხეთიანში მუშაობას, სრულიად მოულოდნელად შევხვდი იქ ერთ ჯგუფს, რომელსაც უკვე დაეწყო მუშაობა სწორედ იმავე გეგმით, რომელიც მე მქონდა შემუშავებული. ჯგუფი, როგორც მოგახსენეთ, შესდგებოდა ოთხი კაცისაგან, რომელთა შორის ერთი ხნიერი კაცი იყო, სახელად ყარამანი, ხოლო სამი სულ ყმაწვილი: ოთარ, იოთამ და თორნიკე. ეს ყმაწვილები, როგორც შემდეგში გავიგე, ძმად ნათესავად არიან იმ კუთხეში ცნობილნი, ხოლო მათი უფროსი მეგობარი ჩვენი ქვეყნის ისტორიული ადგილების საკვირველი მკოდნე აღმოჩნდა და, რაც ფრიად საყურადღებოა, შესანიშნავი წამკითხველი ძველი წარწერებისა. არ შეიძლება, არ აღვნიშნო ჩემი დიდი სიხარული და აღტაცება, რომელიც განმაცდევინა ამ ჯგუფის მუყაითობამ, საქმისადმი სიყვარულმა და, რაც უმთავრესია, იმ სიძველეებით მდიდარი კუთხის მათმა ზედმიწევნითმა ცოდნამ. თქვენს ყურადღებას, სამწუხაროდ, ახლა ვერ შევაჩერებ იმაზე, თუ რა გაუკეთებია ამ უცნობ ჯგუფს. მე მწამს, რომ დადგება დრო, როცა ჩვენი საზოგადოება დიდ ყურადღებას მიაქცევს ამას. მანამ კი ნებას ვაძლევ ჩემს თავს საჯაროდ გამოვსთქვა აქ ის დიდი იმედი, რომელიც აღმიძრეს გულში ძმად ნათესავ ყმაწვილებმა და მათმა მეთაურმა მეგობარმა,—ეს ის იმედია, რომ ჩვენი ქვეყნის ისტორიულად შესწავლის საქმე მკვიდრ ნიადაგზე სდგას და ახალ და ახალ ძალებს იზიდავს. ამ მოვლენას არა მხოლოდ ეროვნული მნიშვნელობა აქვს, არამედ ზოგად კაცობრიულიც, ვინაიდან ჩვენი შორი წარსული—შეიძლება ეს სულ მალე დამტკიცდეს—არის იგივე წარსული კაცობრიობის იმ ნაწილისა, რომლის დროშა წინამძღვრობს დღევანდელ კულტურას.“

რა თქმა უნდა, ასეთი განცხადება დიდ ინტერესს გამოიწვევდა ჩვენს მეცნიერებს შორის. სხდომის დასურვის შემდეგ კერძო საუბარიც გაიმართა, რომლის დროს გამოიკვია, რომ ძმად ნათესავების მეგობარი, ყარამანი, არც ისე უცნობი ყოფილა და ბევრ გამოჩენილ ჩვენს ისტორიკოსს ძალიან

ხშირი მიწერ-მოწერაც კი ჰქონებია მასთან სპეციალურ ისტორიულ საკითხებზედაც.

ასეთები იყვნენ ყარამანი და მისი მეგობრები ოთარ, იოთამ და თორნიკე.

როგორც კი დამთავრდებოდა სწავლა გიმნაზიაში, ძმად ნაფიცები მყისვე სტოვებდნენ ქალაქს და ყარამანის სოფელში მიემგზავრებოდნენ. მცირე ხანს დაისვენებდნენ ხოლმე ძვირფასი მასპინძლის სახლში და შემდეგ იმავე მეგობრისა და მასპინძლის ხელმძღვანელობით ყოველმხრივ მომზადებულნი მიეშურებოდნენ თავის საყვარელ საქმეზე.

II.

წლიევანდელი ზაფხული ჩვენი მეგობრების ცხოვრებაში არცერთს წინანდელს არ ჰკავებია. უწინარეს ყოვლისა, იგი დაიწყო ყარამანის არაჩვეულებრივი წერილით, რომელმაც დიდად აღელვებდა ქალაქში ძმად ნაფიცები და აიძულა ისინი ჩვეულებრივზე უფრო ადრე გამგზავრებულიყვნენ ყარამანთან. წერილი ყოველმხრივ არაჩვეულებრივი იყო. მეგობრები ჰკითხულობდნენ მას და არ სჯეროდათ, რომ იგი ყარამანის მიერ იყო დაწერილი. საქმე ისაა, რომ ამ წერილში უცნაური ამბავი ეწერა. გარდა ამისა იგი უცნაურადვე იყო დაწერილი. ყარამანს ყოველთვის დინჯი წერა სჩვევოდა და აზრის მოკლედ და მკაფიოდ გამოთქმა. ამ წერილში კი იგი თავიდან ბოლომდე დალატობდა თავის თავს: ხელი არეული ჰქონდა, თითქოს უკანკალებდა წერის დროს. აზრი დაულაგებელი და გაუგებარი... წერილი დაუმთავრებელიც იყო და იქ, სადაც ბოლოში ჩვეულებრივად ყარამანი თავის სახელს აწერდა, ეწერა „მალე“. ძმად ნაფიცების აღელვება უსაზღვრო იყო. განსაკუთრებით ოთარს აღელვებდა ეს წერილი.

წერილი თავიდან ბოლომდე ასეთი იყო:

„მეგობრებო, ჩამოდით! ჩვენი ნატახტარის საიდუმლოების კარი, მგონია, შევადე და, ვფიქრობ, რომ შიგაც შევიჭვრიტე. ა? თქვენ ხომ ეს ამბავი არ იცით ჯერ კიდევ! დიდი ამბავია ჩემს სულში, რომელიც ჩემთან აღარ არის და იქ არის სულ. უთქვენოდ არ შევდივარ. მეგობრებო, არ დააყოვნოთ! ჰო, ნატახტარში აღმოვაჩინე საიდუმლო ქის თავი, რომელიც არავის არ უნახავს და რომელსაც ფოლადისებური ხმა გამოსდის. ა? დამიჯერეთ და ამის მიღების უმაღლვე მანდედან აიყარეთ. მოგვლით ყოველ საათს. უფრო მალეც, თუ მართალი გინდათ. თუ სახლში არ დაგხვდეთ, ნატახტარში ამოდით. მისი თხემის სამხრეთით დადექით და დამიძახეთ. არაფერი არ... მალე!“

ასეთ წერილს შემდეგ ძმად ნაფიცებს ქალაქში რა მოაცდევინებდა?! ოთარს წერილის მიღებისთანავე უნდოდა გამგზავრება, მაგრამ ფრთხილმა და იკვიანმა იოთამმა შეაყენა გულფიცხი მეგობარი. თორნიკეს კი, საზოგადოდ, არ სჩვევოდა აღელვება და აჩქარება.

— მაინცა და მაინც, მეგობრებო, თქვენ კარგად იცით, რომ ნატახტარში უბრალო ქვაც კი არ დაგვიტოვებია გაუსინჯავი, ხოლო რაც შეეხება მის ეხებს, როგორც ეძახის ყარამანი ნაციხარის გამოქვაბულებს, არა ერთი ღღე დაგვიღამებია მათ კედლებს შორის. ყარამანის წერილი მე მის დაწერილად არ მიმაჩნია. საღ შეიძლება ნატახტარზე ჭა რომ იყოს? ან ვის გაუგონია ჭას ხმა გამოდიოდეს და ისიც ფოლადისებური? მე თუ მკითხავთ, აქ გაუგებრობაა. ჩვენ ჩვენს გეგმას ნუ გადავსცდებით: წლევანდელი ზაფხული კიდევ ხეთიანს მოვანდომოთ და, როცა დრო დადგება, მაშინ გავემგზავროთ ჩვენს ძვირფას მეგობართან! — ამბობდა იოთამი.

— მეც ასე მგონია! — დაუკრა კვერი თორნიკემ. — გაუგებრობა უნდა იყოს ყარამანის წერილი. თუმცა, მგონია, რომ მაინც ყარამანის ხელითაა იგი დაწერილი! უცნაურობაა რალაცა! მივწეროთ წერილი, შეგვატყობინოს, რა ამბავია მის თავს.

— ჰე, თქვენ არ გინდათ გაიგოთ, მეგობრებო, რომ აქ რალაც საკვირველი აღმოჩენაა! ვიცი, სასწაული არ გვწამს, მაგრამ არც ჩემს ბიძას სწამს იგი! მისი ხელითაა ნამდვილად წერილი დაწერილი. მე ექვი არ მაქვს, რომ ეს წერილი ჩვენს ცხოვრებაში დიდი ზაფხულის მომასწავებელია! მგონია, რომ დაყოვნება არ ვარკა. თუ დღეს არა, ხვალ მაინც უთუოდ გავემგზავროთ! — ამბობდა იოთარი.

— მე კი ფიქრობ, რომ არც ჭა სწერია წერილში და არც ხმა, არამედ სულ სხვა სიტყვებია და ჩვენ კი ვერ ამოვიკითხეთ! ხომ ნახეთ, რა არეულად არის ნაწერი. ყარამანი კიდევ ხშირად ხმარობს სრულიად უცნობ სიტყვებს, რომ-

ლებიც ჩვენც არ გვესპის ხოლმე! მა, რა ქა და რა ხმა გა-
ჩნდებოდა ახლა ნატახტარში, რომელსაც ჩემი ხელისგული-
ვით ვიცნობ! დაუჯერებელი რამ არის!—ცხარობდა იოთა-
ში.—ყოველ შემთხვევაში, თუ გინდათ, ხვალ წავიდეთ! ყა-
ბულოსა ვარ! მით უმეტეს, რომ სწავლა გათავებულა და ესეც
არ იყოს, უკვე საკმარისად მოგვებზრდა იგი!

— აგრე იყოს, რა ვქნა! მაგრამ თუ დავაგვიანეთ—ბრა-
ლი თქვენ. ჩემი მხრით კი ვამიფრთხილებიხართ: ყარამანი ტყუ-
ილა უბრალოდ არ აღელდება და არ აჩქარდება!—დაამთავრა
კამათი ოთარმა და მოუწოდა მეგობრებს სოფელში გასამგზავრე-
ბლად სამზადისს შესდგომოდნენ.

III.

სალამო იყო. ახალუხის ამარა ყარამანი თანჯრის წინ
საწერ მაგიდას უჯდა თავის ოთახში, ხელში სახაზავი ეჭირა
და მის წინ მდებარე დახაზულ ფართო ქალაღს სინჯავდა.
ერთ ყურზე თანქარი ჩამოედვა, მეორეზე კი გაკეთებული პა-
პიროზი და დიდი გულმოდგინებით ათვალთვრებდა ქალაღს,
რომელსაც რუქას სახე ჰქონდა.

სულ სამი მთავარი ხაზი გადიოდა გარდი-გარდმო რუ-
ქაზე. ერთი ზღაზვნით იყო გაყვანილი, ხვეულებით, სულ
თავში. მის ქვემოდ მეორე იყო დახატული უფრო სწორე.

მესამე კი უფრო წერტილებისა და კითხვის ნიშნებისაგან შედგებოდა. პირველი ხაზის გაყოლებაზე მარჯვნივ, მთის აღმნიშვნელი ნიშნის გვერდით, დიდი წერტილი იყო დასმული და ქვეშ რამდენჯერმე ხაზგასმული. მეორე ხაზზე პატარა ჯვრები ესვა აქა-იქ, ხოლო პირველი ხაზის დიდი წერტილის პირდაპირ ქვემოთ პატარა ორხკუთხედი იყო დახატული, რომელსაც ასეთი წარწერა ჰქონდა: „ეხი № 2“. ოთხკუთხედიდან რამდენიმე ხაზი იყო გაყვანილი ძირს, მესამე მთავარი ხაზისაკენ, რომელსაც გასწვრივ სხვილად ეწერა: „ვარაუდია. შეიძლება არ გამართლდეს“. რუქას ქვემოთ მოდილოდ ეწერა: „ნატახტარის ახალი გეგმა“.

ყარამანი დღეს დამშვიდებული იყო. სრულიად არ ეტყობოდა, რომ იგი იყო ავტორი მეგობრების ამფორიაქებელი წერილისა. ხოლო ხანდახან თავისთვის ჩაილაპარაკებდა ხოლმე: „უთუოდ იქნება“, ან: „საიდუმლოებაა დიდი,“ თავს აწევდა რუქიდან და სივრცეში გაიხედავდა. თვალები ცისფერი ჰქონდა, ღრმად მეტყველი. დღეს იგი უფრო ლაყვარდს ემსგავსებოდა ვარსკვლავების ციალით განათებულს. სიხარულის სინათლე კიაფობდა მის თვალებში. მიუხედავად წლოვანებისა ყარამანს ბავშური სახე ჰქონდა, რომელზედაც განუწყვეტლად გადად-გადმოდიოდნ აკვიატებული, თუ გნებავთ, ჟინიანი აზრების ჩრდილები. მეზობლების აზრით, ყარამანი უცნაური იყო, ცხოვრებაში მოუხმარებელი და გამოუდგარი კაცი, რომელიც აზრით ყოველთვის ძალიან შორს იყო სინამდვილისაგან და სულ ოცნების მხარეში ცხოვრობდა.

ყარამანი ამ საღამოს უთუოხ მოელოდა მეგობრებს ქალაქიდან. მესამე დღე იყო გასული, რაც წერილი გაგზავნა, და ეჭვიც კი არ ებადებოდა იმისა, რომ მისი მეგობრები კიდევ დააყოვნებდნ. მან იცოდა მატარებლის გავლის დრო ახლობელ სადგურზე და დროც ჰქონდა დანიშნული, თუ როდის უნდა გამოჩენილიყვნენ სტუმრები მისი ეზოს კართან.

ისიც იყო მზეც ჩავიდა. ყარამანმა ჩამოიღო ყურიდან ფანქარი, პაპიროსი პირში ჩაიდვა, გააბოლა. მაგიდა მიალაგ-მოალაგა, რუქაზე ერთი სქელი წიგნი დადვა, რომ ქარს არ

გადაეკლო, მერმე მოლიმარი დამშვიდებული სახით აივანზე გამოვიდა და კიბით ეზოში დაეშვა. ალაყაფის კარებისაკენ იცქირებოდა და ნელი ნაბიჯით უახლოვდებოდა მას. ყარამანის მისვლა კარებთან და ოთარისა, იოთამისა და თორნიკეს გამოჩენა შარის თავში ერთი იყო. ძმად ნიფიცები სამხედრო მარშით მოდიოდნენ, განზომილი, მაგრამ აჩქარებული ნაბიჯით, წელში გამართულები და მალლა თავაწეულები. ზურგზე ზურჯინები აეკიდათ და ჯოხები კი დაემარჯაფებიათ.

მათ დანახვაზე ყარამანს სულ გაუბრწყინდა სახე.

— ჩემი შევარდნები! — კმაყოფილებით ჩაილაპარაკა მან,

გააღო ფართოდ კარები, გავიდა შარაზე და ხმა მალლა მხიარულად შესძახა სტუმრებს:

— ბედნიერი იყოს თქვენი ჩამოსვლა ამ ზაფხულს, ჩემო მეგობრებო!...

— გაუმარჯოს ბიძია ყარამანს! — ერთხმად უბასუხეს ძმად ნიფიცებმა ყარამანს შორიდანვე და მალეც დაუახლოვდნენ. სამივე მეგობარი თვალეზმოუცილებლად შესცქეროდა ყარამანს სახეში, თითქო სურდათ ქალაქში მიღებული უცნაური წერილის ამოცანა წინასწარ ამოეკითხათ მის გამომეტყველებაში.

— ამბავი, ძია ყარამან! წერილის ამბავი მალე! — მიმართა იოთამმა, რომელიც შეწითლებულიყო სახეზე სიარული-საგან და ავზნებული თვლებიდან ნაკვერცხლებსა ჰყრიდა.

— მართლა, რა მოხდა, ბიძია? — შეეკითხა ოთარმა.

— წერილი ძალიან უცნაური იყო! — დინჯად წარმო-
სთქვა თორნიკემ.

ამ სიტყვებით მივიდნენ მეგობრები ყარამანთან, რომელ-
მაც სათითაოდ ჩაიკრა ისინი გულში და შუბლზე აკოცა.

— აფქარდი მცირეოდენ და მაპატიეთ, მეგობრებო! ის
წერილი ნაჩქარევად იყო დაწერილი ნატახტარზე... მაგრამ
თქვენი ჩამოსვლა მაინც საჭირო იყო. რაც გაუწყვეთ, მართა-
ლია. — ამ სიტყვებით მოჰხვია ხელი მეგობრებს ყარამანმა და
შინ წამოიყვანა.

— რა იყო მართლა? ჩვენ ვერაფერი ვერ გავიგეთ! —
მორცხვად სთქვა მცირე ხნის სიჩუმის შემდეგ ოთარმა და
ბიძას თვალები გაუსწორა.

— გაუგებარი იქნებოდა უთუოდ... მაგონდება ჩემი მა-
შინდელი სულიერი მდგომარეობა. ყოველ შემთხვევაში, შე-
საძლებელია, რომ ჩემმა აღმოჩენამ ბელახლა დააწერინოს მე-
ცნიერებას საქართველოს ისტორია, სულ ახალი გაშუქებითა
და უცნობი ფაქტებით! მე ეს მწამს! თუმცა თქვენ ისე ღე-
ლავთ, რომ თუ თავიდან დალაგებით არ გიამბოვთ ჩემი აღ-
მოჩენის ამბავი, ვერაფერს ვერ გაიგებთ! თქვენ ახლა ღე-
ლავთ და გეტყობათ მოუთმენლობა, მე კი დამშვიდებული
ვარ... როცა წერილს გწერდით, წინააღმდეგ, მე ვიყავი აღე-
ლვებული, თქვენ კი სრულიად დამშვიდებული იქნებო-
დით. ხა-ხა-ხა!... მიხარია, მიხარია თქვენი ჩამოსვლა!

ამ სიტყვებით მეგობრები აივანზე ავიდნენ. ოთარმა პი-
რველმა მოჰკრა თვალი მაგიდაზე მდებარე რუქას.

— ნატახტარის ახალი გეგმა? — ხმამაღლა წამოიკვილა
მან. — რომელი გეგმაა ეს ახალი გეგმა, ბიძია?!

— ეს ჩემი ახალი აღმოჩენის მიხედვით შედგენილი გე-
გმაა, მეგობარო!... მაგრამ ამაზე შემდეგ. ახლა კი თქვენ
ივანშემეთ. ცოტა შეისვენეთ, და მერმე მე გიამბობთ ჩემს ამ-
ბავს!... —

ყარამანის ეს წინადადება მოეწონა მეგობრებს. ისინი
მოითხოვდნენ დაუყოვნებლივ ამბის მშობას მისგან. მაგრამ ფა-
ხშმის თავდარიგი უკვე წინასწარ დაეჭირათ მასპინძლისას.

სუფრაც გაეწყობთ. როცა მეგობრები სახლში შევიდნენ, ყარამანს ბევრი პატივი არ დასჭირებია, — სკამებზე მოწყოლილმა სუფრამ თავისთავად მიიზიდა ნამგზავრი ყმაწვილები. ხელის დაბანაც ძლივს მოასწრეს. ამ შემთხვევაში სულმა პირველობა კუქს დაუთმო: — მოშივებოდათ ძმად ნათიცებს.

IV.

— სწორედ ამ ხუთიოდე დღის წინად, საღამო ქამს, შემთხვევით მოგხვდი ჩვენს ნატახტარზე. — დაიწყო ნავახშმევეს ყარამანმა, როცა მეგობრები აივანზე გამოვიდნენ და გულმკერდ შეხსნილები მოკალათდნენ ერთ გრძელ სკამზე საყვარელი ბიძიას პირდაპირ, რომელიც მაგიდას მიჯდომოდა და წინ თავისი რუქა დაედვა. ოთახის ფანჯრიდან პატარა ლამპის სინათლე ოთხკუთხად ეცემოდა ყარამანის საწერ მაგიდას და მასზე მიმჯდარი ყარამანის სახეს პირდაპირ ანათებდა. მეგობრები კი სინათლისკენ ზურგით ისხდნენ და ასე თვალეში შესცქეროდნენ ყარამანს. — დღის პაპანებით დასიცხულს მესიამოვნა ნატახტარის გრილი ფშვენა. განსაკუთრებული საამო სიო უბერავდა სამხრეთიდან. ამ მხრით, მოგვეხებებათ, ნატახტარის მალლობი ჩამოჭრილივითაა და მისი კლდის კედელი პირდაპირ გადაჰყურებს ღრმა ხრამიან ოდროს, რომლის იქით ეგრედ წოდებული „კაციას მალლობი“ იწყება. სწორედ ამ მხრით მოდიოდა განსაკუთრებული საამო სიო. მე ნატახტარის თხემზე ავედი და ერთი კლდის ძირში მივწეკი. უნდა გაუწყობთ, რომ იმ საღამოს არაჩვეულებრივი სულიერი განწყობილება მქონდა. ალბად ნატახტარის ჰავის ბრალი იყო, რომ სული ჩემი უჩვეულო სიხარულით იყო აღსავსე და ძალიან მალლა დაფრინავდა. ადამიანის ცხოვრებაში ხშირია ისეთი წუთები, როცა სული ზედმიწევნით გამახვილებულია და ჩუმი, უტყვი აფრთოვანება მოიცავს მთელ მის არსებას. უცნაური აზრების დენა წარმოებდა ჩემში. თითქო ყველაფერი ცხადი ყოფილიყოს ჩემთვის ამ ქვეყანაზე. ათას რასმე ფიქრობდი ერთდროულად, მაგრამ უმთავრესი ფიქრი ჩვენი ქვეყნის ხალხის გამოუცნობელ წარსულს დასტრიალებდა.

უცნაურია ისტორია. ჩვენი კიდევ განსაკუთრებულად აიღეთ, თუ გინდა ნატახტარი. რა არის იგი? რა იყო წინაღ? ჩვენ ხომ შეგვისწავლია მისი ნანგრევები, გამოგვიკვლევია მისი ისტორია, მაგრამ სულს ქვეშა სთქვით, რომელს თქვენგანს შეუძლია იმის თქმა. თუ რა იყო იგი, რას წარმოადგენდა ძველად, ან თუ რომელ საუკუნეს ეკუთვნის მისი დასაბამი? ვარაუდებია მხოლოდ, ნამდვილად კი ვინ იცის, ვინ ააშენა იგი, ვინ ცხოვრობდა შიგ!... ჰე, რა საცოდავები ვართ ჩვენ, მეგობრებო, როცა ვდგავართ მუნჯი ნაშთების წინაშე

და ვცდილობთ მათ სახეებში ამოვიკითხოთ ჟამთა ფარდით დაფარული საიდუმლოება წარსულისა.

სწორედ ასეთ ფიქრებში ვიყავი გართული და კიდევ, ვინ იცის, რანაირი შთაგონებანი არ აალებდენ ჩემს სულს, რომ უცებ საკვირველი რამ ხმაურობა ჩამესმა ყურში. მივიხედ-მოვიხედე. გავიმახვილე ყურთა სმენა. სიოში იყო გართული იგი ხმაურობდა, მაგრამ ისე იჭრებოდა ჩემს ყურში, თითქო საიდანღაც ვიღაცა უცხო ცდილობდა ჩემი ყურადღების მიპყრობას. ავდექი. დავათვალიერე იქაურობა, მაგრამ ჩემ წინ ნაცნობი ნატახტარის თხემი იყო და სხვა არაფერი. ხმაურობა კი სულ ჩამესმოდა ყურში და მიფორიაქებდა მთელს

არსებას, ასე მეგონა, თითქოს გარკვეულ ბგერასა და სიტყვებს ვარჩევდი მასში და თითქოს აზრიც რაღაცნაირი მესმოდა. მივყევ-მოვყევი ყოველი მხრით ამ ხმაურობას, რომ დამენახა მისი სათავე. მაგრამ მიზანს ვერ ვეწიე.

ჩემი გაკვირვება უზომო იყო. რა მექნა, არ ვიცოდი.

ბოლოს თითქოს შევაჩვიე ყური ხმაურობას და ოდნავ დავეწყნარდი. აზრი მომივიდა, რომ ეს სიოს მოტანილი ხმა იყო—რომელიმე ხევიდან, ან მთიდან. მაგრამ უცხო ხმაურობა საკვირველი დაჭინებით ჩამწიოდა ყურში და ისე ცივად მივიღიდა მთელ სხეულზე, თითქო შეთოკვას მიპირებდა. ერთხანს ისიც მომეჩვენა, რომ ადამიანის ხმას ჰგავდა, სადმე ჯურღმულში ჩამწყვდეულს და საშინლად მყივანს.

თქვენ კარგად იცით, რომ ნატახტარის თხემი არც ისე დიდია. მე მაინც მეჩვენებოდა, რომ სწორედ ნატახტარიდან მოდიოდა იგი ხმა. რამდენჯერმე შემოგუარე გარშემო ნატახტარს, გადავჭერი გარდი-გარდმო. ერთ ადგილას ვიგრძენი, თითქო ხმა უფრო მკვეთრად ჩამესმა ყურში. შევსდევდი. ეს იყო ცოტათი დაქანებული ადგილი, კლდეთა შორის მიჩქმალული. სმენად და მზერად გადვიქეცი.—სრულიად მოულოდნელად, მაშინალოურად მივაპყარ თვალი ერთი კლდის ძირს. დავინახე რვაალად ამოჭრილი ადგილი, რომელიც შავად გამოიყურებოდა კლდის ძირიდან. მივუახლოვდი.

მე ვერ ვადმოგცემთ იმ გაკვირვებას, რომელიც განვიცადე ამ ადგილთან მიახლოვებისას. თქვენ თვითონ წარმოიდგინეთ ჩემი სულიერი ყოფა და მე მხოლოდ ფაქტებს ვაღმოგცემთ.

მიახლოვებისთანავე ვიგრძენი, რომ ის უცნაური ხმა სწორედ ამ ჩაღრმავებული ადგილიდან ამოდიოდა. დავვარდი მუხლებზე და ჩავიხედე შიგ.—ექვი არ იყო, რომ უცნაური ადგილი ხმიანობდა. დათვალიერებამ იმ დასკვნამდე მიმიყვანა, რომ ეს ღრმა ადგილი ჭასა ჰგავდა და მისი გვირახი პირდაპირი ხაზით ჩადიოდა ძირს, როგორც ჭაში, მხოლოდ იგი უფრო იწრო იყო, ვინემ ჩვეულებრივი ჭა.

ჩახედვით ვერაფერი ვერ გავარკვიე. დღის სინათლე ჯერ კიდევ იმდენი იყო, რომ მიშლიდა სიღრმეში რამე გამერკვია.

ამიტომ გავიხადე ახალუხი, ჩამოვიფარე ფართოდ თავზე და ამ სახით ჩავიჭვრიტე სიღრმეში.—ძირი არა ჩანდა. ხოლო ხმა სულ ერთსა და იმავე ტონზე ისმოდა, შთაბეჭდილება ისეთი იყო, რომ იგი საიდანღაც ძირიდან მოდიოდა, მძიმედ, თითქოს დატვირთული ყოფილიყოს, ან ძალზე შეკუმშული.

ერთ ხანს შემდეგ ავდექი. მინდოდა გამომერკვია ადგილი ჭის თავისა. აღმოჩნდა, რომ იგი № 1 ეხის პირდაპირ ხაზზე იმყოფებოდა, მალლა. ამ გარემოებამ მიიქცია ჩემი ყურადღება. თუ ვახსოვთ, ჩვენი გეგმით ნატახტარი ორ სართულს შეიცავს. ქვემო სართული ეხებს წარმოადგენს, ხოლო ზემო—ქვეთკირით ნაშენები ციხისა თუ რომელიმე სხვა შენობის დანგრეულ კედელს და გალავანს. ზემო სართულიდან ან თხემიდან ქვემო სართულამდი ან ეხებამდი ჩვენი გამოანგარიშებით 80—100 ნაბიჯია პირდაპირი ხაზით.

აქედან მე ის დასკვნა გამოვიტანე, რომ ჯა წარმოადგენს ეხების საიდუმლო შესავალს და, რადგანაც იგი № 1 ეხის პირდაპირ იმყოფება, უთუოდ უნდა ჩადიოდეს ამ ეხში მეთქი. რაც შეეხება ხმას, ამ დასკვნის მიხედვით, იგი უნდა ყოფილიყო ორი ქარის შედეგი, გამკრავი ქარის ახმაურება საიდუმლო იწრო გვირაბის ზღუდეთა შორის. ეს ცხადი იყო, თუ წარმოვიდგენთ, რომ ეხების შესავალი ნატახტარის დაქანებულ კალთებზეა, დაბლა.

ამ ჩემს მიხვედრას ის გარემოებაც ადასტურებდა, რომ განსაკუთრებით № 1 ეხში ყოველთვის ორი ქარის მსგავსად მოძრაობს ჰაერი. თუ მოიგონებთ, ამ მოვლენას არა ერთხელ გაფუკვირებებივართ. თუ არ ვცდები, მგონი, ერთხელი იოთამაც კი სთქვა—ამ ეხს უთუოდ მეორე კარიც უნდა ჰქონდეს სადმეო.

ასეთმა მოსაზრებებმა სრულიად დამაწყნარა და საიდუმლოების ფარდა ჩამოჰხადა როგორც ჭას, ისე მის ხმაურობას. მივანებე ჭას თავი და ძირს დავეშვი. შევედი № 1 ეხში. უკვე ბნელოდა გარედაც, ეხში კი ღამე იყო დამკვიდრებული. თვალთ ვერაფერი ვერ გავარკვეე, ხოლო ახლა უფრო ცხადად ვიგრძენი, რომ ეხში უთუოდ ორი ქარი მო-

ძრაობდა. ასე წარმოვიდგინე, რომ ეხის ქერში ალბად, საიდუმლო გვირაბი იწყება და იმის მეორე თავია ზევით, ნატახტარის თხემში ამოსული მეთქი.

უთუოდ საინტერესო და ახალი რამ იყო ეს აღმოჩენა. გადავწყვიტე გულში, დილით ამოვსულიყავი, წამომეღო ჩვენი გვირაბების დასაზომი თოკი, კარგად გამესინჯა პირველი ეხის ქერი და შემდეგ თოკი ჩამეშვა გვირაბის ზემო თავიდან და ამნაირად გამეზომა იგი.

მეორე დღეს ახალ გათენებულზე, თოკით, ფარნით და ზოგი სხვა მოწყობილობით ავედი ნატახტარზე. ჩემს გაკვირვებას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა პირველი ეხის ქერის ზედმიწევნითმა დათვალიერებამ სასურველი შედეგი არ მომცა. მტკაველის ოდენი ადგილიც კი არ დამიტოვებია ქერზე გაუსინჯავი, და აღარსად კი არ აღმოჩნდა არა თუ გვირაბის თავი, არამედ ოდნავი ნიშანიც კი იმისა, რომ სადმე ქუჩურუტანაც ყოფილიყო.

დავლონდი. მეორე ეხზე არ მიფიქრია, რადგანაც, როგორც იცით, იგი პირველიდან ხუთიოდე საეენის მანძილზეა დაშორებული სამხრეთის მხრით და უფრო დაბლაც იმყოფება დაქანებულზე.

ავედი ზევით, ქის თავზე. ხმაურობა სრულიად უკვლელად მომდინარეობდა ქის სიღრმიდან. ბევრი არ დამიყოვნებია, გავშალე ჩვენი დიდი ასადლიანი თოკი, ჩავდევი მისი ერთი თავის ბოლოს მიბმული ბადის ჩანთაში მძიმე ქვა და ჩავუშვი ქაში.

V.

—თოკი თავისუფლად ჩასრიალდა გვირაბში. გამიკვირდა მხოლოდ, რომ აგერ ოციოდე ადღზე უფრო ღრმად ჩავიდა თოკი და ქვა არსად არ შეჩერებულა არც კი შექანებულა. მეოცდა ხუთე ადღზე კი ქვის სიმძიმის ძალა უეტრად შეწყდა, მერმე უეტრადვე ისევ დამქაჩა და ხელში ვიგრძენი, რომ თოკმა მიმართულება გამოიცვალა. ეს იყო ერთი წამის საქვე. ამავე ხნის განმავლობაში ამ ღროს ხმაც შეწყდა და მყისვე განახლდა ისევ, როგორც კი თოკის ქვამ იწყო სვლა.

შევაყენე თოკი. ეს რა უნდა იყოს მეთქი? ახლა ჩემსკენ მოესწიე. სწორედ იმავე ოცდა ხუთი ადლის სიგრძეზე, შემიქანა თოკმა ხელი, თითქო მიმართულება გამოიცვალა, და იმავე წამში ხმაც შეწყდა, ხოლო კვლავ განახლდა, როგორც კი თოკი მეოცდახუთე ადლს გადმოცილდა ჩემს ხელში.

კვლავ ჩაუშვი თოკი. მე-25 ადლზე კვლავ განმეორდა ზემოაღნიშნული მოვლენა. ვერაფერი ვერ მოვიახრე, ხოლო გარინდული კი დავრჩი.

თოკმა ისევ თავისუფლად განაგრძო სვლა. სამი ადლი და შემრჩა ხელში, როცა ქვის სიმძიმე გამეცალა ხელიდან და თოკის სიმჩატემ თავისთავად შემიყენა ხელი. ეს იყო თოკის 97 ადლის სიგრძეზე.

იქვე, კლდის ერთ წვეტიან ტოტზე მივაბი თოკის თავი, და გაჩქარებით დავეშვი ნატახტარის ფერდობით. ყოველ შემთხვევისათვის მივაშურე პირველ ეხს, ვინძლო ქის თავი მასთან ყოფილიყო შეერთებული და ახლა დამენახა იგი. დაახლოებით სწორედ მიჩვენებდა თოკის სიგრძე მათ გამყოფელ მანძილს, თუმცა პირველ ეხამდე გრძლად მომეჩვენა 97 ადლის სიგრძე. ჩემი ეჭვი გამართლდა: პირველ ეხში ვერ აღმოვაჩინე ჩემი თოკის ქვა. მისი ქერი და კედლები ისე იყვნენ შეკრულნი, რომ ერთი ზიანიც კი არსად არ ქონდათ. გამოვედი და მეორე ეხში შევედი.

თქვენ წარმოიდგინეთ ჩემი მდგომარეობა:—შევედი ამ ეხში თუ არა, მაშინვე დავინახე ჩემი თოკის ქვა იატაკზე, შუა ადგილას. როცა ავაყოლე თვალი თოკს, შევხედე, რომ იგი ქერიდან იყო დაშვებული. დავაკვირდი: გვირაბის თავი აქედან სწორედ იმავე ზომისა იყო, როგორიც ნატახტარის თხემზე ჩემ მიერ პირველად აღმოჩენილი მისი ზემო თავი. უცნაური ისაა, რომ ეხში ჰაერი დახშულია საზოგადოდ და არავითარი ჰაერის მოძრაობის ნიშანწყალი იქ არ არის. ამ მხრით ეს ეხი საოცრად განსხვავდება პირველი ეხისაგან, რომლის ჰაერი გაცილებით უფრო დახშული უნდა ყოფილიყო, რადგანაც მას ერთი შესავალი კარის გარდა ჭუჭრუტანაც კი არსად აქვს, მაშინ როდესაც მეორე ეხი კარის გარდა საი-

დუმლო გვირაბითაც შეერთებული ყოფილა გარეშე ჰაერთან...

ამ შენიშვნებს თავისთავად აკეთებდა ჩემი გონება და ფაქტებს აღნიშნავდა მხოლოდ. დასკვნებისათვის კი მას ჯერ კიდევ საკმაო მასალა არ მოეპოვებოდა.

ხელუხლებლად დაეტოვე ქვა და თოკი ებში და ისევ დაფებრუნდი ნატახტარის თავს.—თოკის მეოცდახუთე ადლის სიგრძეზე რომ მოვლენას ადგილი, ჰქონდა ახლა ის იქცევდა ჩემს ყურადღებას. ჩემთვის ვფიქრობდი, რომ თუ იყო რამე საიდუმლო და ღირსშესანიშნავი მთელ ამ ისტორიაში, მისი ამოცანა სწორედ იქ უნდა ყოფილიყო, სადაც თოკი მიმართულებას იცვლიდა და ხმაც საკვირველად წყდებოდა.

მოვწიე თოკი. დამნებდა ადვილად. მეოცდახუთე ადლზე უნდა შემეჩერებია, მაგრამ სანამ მოვასწრებდი ამას, ზემოდ აღნიშნულ მოვლენას ახლაც თავისთავად მიეცა ადგილი: ხმა შეწყდა, ქვის სიმძიმე ხელიდან უეცრად გამომეცალა და თოკმაც წინანდებურად გამოიცვალა მიმართულება. გავაჩერე ერთ ადგილას თოკი. მოველოდი, რომ ხმის შეწყვეტა გახანგრძლივდებოდა, მაგრამ ქვა რამდენჯერმე შეინძრა ერთსა და იმავე ადგილას, თითქო ვისმე ხელი ეკრას მისთვის, და მერმე შეჩერდა მისი მოძრაობა.

არ ვიცი, მომეჩვენა, თუ მართლა იყო, ხოლო ვიგრძენი კი, რომ ახლა ხმა უფრო მკვეთრი იყო და... წარმოიდგინეთ, თითქო განსაზღვრულ ბგერასაც ვარჩევდი მის ერთ-ტონიან მდინარებაში.

ყური მივაპყარ და სმენალ გადავიქეცი.

მე თქვენ კარგად მიცნობთ, მიგობრებო, და არ მგონია დამწამოთ აზრის სისუსტე. ყოველთვის მჩვევია ხოლმე მოსაზრებათა ფაქტებზე დამყარება და ჩემი დასკვნა ყოველთვის პირდაპირ გამოამდინარეობს სინამდვილის მრავალმხრივი განსინჯვისაგან. ჩვენი საყვარელი საქმეც ასეთ მეთოდს მოითხოვს. ძალიან სახიფათოა ხოლმე ფინტაზიის აყოლა და განყენებული მსჯელობა. ისიც ვიცი, რომ ბუნებაში არის ერთგვარი კანონთანაბრობა, რომელიც ჩვენ, ადამიანებს, შეძლებას გვაძლევს გამოფერკვიოთ ხოლმე მოვლენებში. კიდევაც რომ არ არსებობდეს ეს კანონთანაბრობა ჩვენს გარეშე

და ჩვენ ვიყოთ მისი შემტანი ბუნებაში, მაინც იგი ერთნაირი ღარი, თუ შეიძლება, ასე ვსთქვათ, რომლითაც მიმდინარეობს ჩვენი აზროვნება და რომლის გარეშე შეუძლებელია აზრის დაწყობილად გამართვა. ამის მიხედვით, ჩვენ ვიცით წინასწარ, რა არის შესაძლებელი და შეუძლებელი ბუნებაში.

მე სასწაული არ მწამს. მწამს მხოლოდ, რომ ადვილად შესაძლებელია ადამიანი მოტყუდეს. ეს იმიტომ რომ ჩვენი საცნობი ორგანოები სრულყოფილნი არ არიან... არ ვიცი, მოგტყუვდი, არ ვიცი, მომეჩვენა, ისიც არ ვიცი, ეს ჩემმა ოცნებამ დაბადა, თუ მართლა იყო, მაგრამ ვიცი, რომ ერთ წამში შეუძლებლობის საზღვარი გაირღვა ჩემი ცნობიერების წინ და ჩემი გულის საიდუმლო სმენის კარები შეარღვია ხმამ, რომელმაც საკვირველი ნიშნებით მაცნობა, რომ სწორედ ამ ოცდა ხუთი ადლის სიღრმეზე არის კარი, რომელიც უტყუარად მიგვიყვანს ჩვენი დიდი წარსულის საიდუმლოებათა უდიდეს საცავამდის...

მეცნობა თუ არა ეს აზრი, ჩემი სული ისეთმა სიხარულმა მოიცვა, რომ ცას ვეწიე. ასე მეგონა, რომ უკვე იმ საიდუმლოებათა საცავში ვიმყოფებოდი და ჟამთა თვალი და ყური მესხმოდა და არაფერი არ იყო ქვეყნად უკვე, რაც ჩემი ცნობის გარეშე იმყოფებოდა.

იქვე კლდეს მოვახვიე გარშემო თოკის თავი. ავდექი და ხმა მალლა წარმოვსთქვი:

— აჰა, ჩემო ნატახტარო, მხოლოდ ახლა დავაკაკუნე შენი საიდუმლოების კარებზე და მალეც მელოდე ჩემი მეგობრებთან! ამოვიღე ფანქარი და ქაღალდი ჯიბიდან და იქვე დავწერე ის წერილი, რომელმაც ასე დაჩქარა თქვენი ქალაქიდან ჩამოსვლა.

VI.

აქ შესწყვიტა ყარაპანმა სიტყვა. დიდი ხნით სიჩუმე არ დარღვეულა. მეგობრები ჯერ კიდევ თვალეზმოუცილებლად შესცქეროდნენ ყარაპანს, თითქოს ახლა მის აფრთოვანებულ სახეზე კითხულობდნენ უცნაური ამბის გაგრძელებას.

— მე უოველთვის მეგონა, რომ ჩვენი ნატახტარი რა-

ლაცა უფრო დიდი იყო გაცილებით, ვიდრე ჩვენ გვქონდა მასზე წარმოდგენა!—სთქვა ბოლოს ოთარმა.—ვწუხვარ, რომ დიდი დრო დარჩა გათენებამდის, და ღამეა. მოთმინება არ მყოფნის დღის სინათლის სალოდინოდ!

— ა? რა დიდი აღმოჩენაა!—მძიმედ ჩაილაპარაკა თორნიკემ და ისე ამოიოხრა, თითქო მხოლოდ ახლა შეესვენებოდა დაქიმული ყურადღება.

— რა თქმა უნდა, რომ დიდი ამბავი მოვისმინეთ. მაგრამ ხვალინდელი დღე უფრო ბევრ რასმე გვეტყვის... მე ეჭვი არა მაქვს, რომ ყარამანს სწორი მიხედრა აქვს, მაგრამ ისიც შესაძლებელია, რომ არ გაუმართლდეს აზრი და ის გვირავი მხოლოოდენ უბრალო გასაგალი იყოს მეორე ეხიდან მაღლა... ამას იმიტომ ვამბობ, რომ არა ერთხელ და ორჯერ ყოფილა ჩვენს ცხოვრებაში, როცა დიდს რასმე მოველოდით და უმნიშვნელოს კი მოვიპოვებდით.—სთქვა იოთამმა.

— რა თქმა უნდა, რა თქმა უნდა!—თითქო გააწყვეტინა მას სიტყვა ყარამანმა.—მაგრამ ეს შემთხვევა სულ სხვა გვარისაა, მეგობრებო! ახლა ჩემი რწმენა წინანდელ წინაგრძნობებს არა ჰგავს. მიხედრა ჩემი უტყუარია, და ხვალ რომ იმ ჭის თავზე იქნებით და მოისმენთ იმ ხმას, იქნება თქვენც გენიშნათ ის, რაც მე მენიშნა!...

ცოტა ხანი კიდევ გავიდა ასეთ საუბარში. მერმე ყარამანმა რუქაც გადუშალა მეგობრებს, აჩვენა ნატახტარის ახალი გეგმა, რასაც მოჰყვა ხვალინდელი დღის მუშაობის გეგმის შემუშავება.

გეგმა არ იყო რთული. მეგობრებმა ერთხმად გადასწყვიტეს ჩასულიყვნენ ჭაში და თავიდან ბოლომდის დაეთვალიერებიათ ყარამანის მიერ აღმოჩენილი გვირაბი.

ღეო ქიაჩელი.

(დასასრული შემდეგ ნამეწში).

ღ ე ღ ა.

(ზღაპარი.)

ყეში მიდიოდა კუდიანი დედაკაცი. ზურგზე არყის ხის ქერქის პარკში ბავში უჯდა—ზორბა, უმსგავსი, ბასრკბილებიანი, ნეკებ-კლანჭებიანი და ჯაგრის მსგავს თმიანი. კუდიანს ეგონა, რომ იმის უმშვენიერესი ბავში ქვეყნიერებაზედ არ მოიპოვებოდა.

კუდიანი გზის პირს გამოვიდა, სადაც ხშირი ტყე შეთხლებულიყო. გაშიშვლებული ხის ფესვები ოღრო-ჩოღრო გზას ნასკვებიან ბადესავით ეფინებოდა. გზაზე ცხენებით მოდიოდნენ გლეხი და იმისი ცოლი.

კუდიანმა დააპირა მათ ასაცილებლად ხშირ ტყეში თავის შეფარება, მაგრამ მიმავალ ქალის ხელში ბავში დაინახა და თავის პირველ განზრახვას თავი დაანება. ქურდულად გზის პირს მიუახლოვდა და ბუჩქებში ჩაიმალო.

„აბა, ვნახოთ შეუძლია თუ არა ადამიანის შვილს ჩემსას შეედაროს“, გაიფიქრა კუდიანმა.

მაგრამ ცნობის მოყვარეობამ თავი ძალზედ წინ წამოაწევინა და, როდესაც მგზავრები მიუახლოვდნენ, მისმა აბურძგენილმა უშველებელმა თავმა ცხენები დააფრთხო, ყალყზე დადგნენ და მხედრები გაიტაცეს.

გლეხი და მისი ცოლი კინალამ ცხენებიდან ჩამოცვივდნენ. მორთეს ყვირილი, ხელიდან გავარდნილი სადავის ასაწევად აქეთ იქით იზნიქებოდნენ და სწრაფ თვალიდან გაქრნენ.

კუდიანი სიბრაზისაგან კბილებს აკრაქუნებდა, რომ ადამიანის ბავშის ნახვა ვერ მოახერხა, მაგრამ ბრაზი უცბად სიხარულად გადაექცა: ბავში იქვე დედამიწაზე იწვა,—დედის მკერდს მოსხლეტოდა, როდესაც ის ცხენმა გაიტაცა. ბავში

გამხმარ ფოთლების გროვაზე დავარდნილიყო დაშავებლად, მხოლოდ შეშინებული იყო და ხმამაღლა ტიროდა. დაიღუნა თუ არა ჯადოქალი მის სანახავად ბავში უცნობმა სახემ ისე შეიპყრა, რომ უცებ გაჩუმდა და ხელებით წვერში სწვდა. კუდიანი გაშეშებული იდგა და ადამიანის შვილისთვის თვალი ვერ მოეშორებინა. აკვირდებოდა მის პირისფერ ფრჩხილებიან პაწია ხელებს, მშვიდს, ლურჯ თვალებს და პაწია პირს. შინჯავად მის რბილ თმებს, პაწია ლოყებზე ხელს უსვამდა და ბავშვის სიმსუქნეს, სინაზესა და სილამაზეს განცვიფრებაში მოჰყავდა.

კუდიანმა ზურგიდან გუდა ჩამოიღო და თავისი ბავში პატარა ადამიანს გვერდით მოუსვა. როდესაც დაინახა, თუ რა განსხვავება იყო მათ შორის, სიბრაზისაგან დმუილი დაიწყო.

ამასობაში ცოლ-ქმარმა თავისი ცხენები დაშოშმინეს და ბავშვის საქმენელად უკან დაბრუნდნ. ცხენების ფეხის ხმა რომ გაიგონა კუდიანმა, კინალამ ატორდა. ის ჯერ კიდევ ვერ დამტკბარიყო ადამიანის ბავშვის მზერით. როდესაც ცხენოსნები მოახლოვდნ, მან თავისი შვილი გზის პირს დასტოვა, ადამიანისა კი გუდაში ჩაადლო და ტყეში გააქანა. ის ის იყო კუდიანი ტყეში გაქრა, რომ ცოლქმარმა ცხენები მოაქანა. მდიდარი და პატივცემული გლეხები იყვნენ, რომელთაც კარგი სახლ-კარი ჰქონდათ ტყის პირას. დიდი ხნის ჯვარ-დაწერილნი იყვნენ, მაგრამ მარტო ესერთად ერთი ვაჟი ჰყავდათ. ადვილი წარმოსადგენია თუ როგორ ესწრაფებოდათ მათ მისი პოვნა.

ცოლმა ქმარს გამოასწრო და გზის პირას ბავში დაინახა.

— ბავში აქ არის!— დაუყვირა ქმარს. ცხენიდან ჩამოხტა და მივარდა კუდიანის შვილს.

როცა ქმარი მიეფახლოვდა, დაინახა, რომ ცოლი უცნაურად იჯდა ბალახზე და ბავშვს აქეთ-იქით ატრიალებდა.

— ჩემს ბავშვს გველის ისარივით კბილები არა ჰქონდა, — ამბობდა თავზარ დაცემული ქალი. — ჩემს ბავშვს ჯაგარსავით თმა არა ჰქონდა! — ჩემს ბავშვს ნეკზე კლანჭი არა ჰქონდა!

ქმარს ეგონა, რომ ცოლი ჰკუიდან შეიშალა და ისიც ცხენიდან ჩამოხტა.

— დააკვირდი ბავშს და მითხარი თუ რა ცვლილებას ატყობ მას?—უთხრა ცოლმა და ბავში მიაწოდა.

ქმარმა ბავში აიყვანა, მაგრამ შეხედა თუ არა, სამჯერ გადააფურთხა და გადაისროლა.

— ეს კუდიანის შვილია და არა ჩვენი,—უთხრა მან. ცოლი ისევ გზის პირას იჯდა, გონს ვერ მოსულიყო, ვერ გაეგო, თუ რა მოხდა.

— რას ჩასჩერებიხარ მაგ ბავშს?—კითხა ჰქმარმა. —ნუ თუ არ გესმის, რომ ეგ გამოცვლილია? როდესაც ჩვენ ცხენებმა გაგვიტაცეს, აქ კუდიანს გაუვლია, ჩვენი ბავში მოუპარავს და, მის მაგივრად. თავისი დაუტოვია.

— მაშ სად არის ჩემი შვილი?—ჰკითხა ცოლმა.

— ცხადია, კუდიანთან იქნება,—მიუგო ქმარმა.

ახლა კი მიხვდა ქალი, თუ რა დიდი უბედურება ეწია მას.

მთლად გაფითრდა და ქმარსა ეგონა, რომ იქვე სულს დალევდა.

—არ შეიძლება, რომ ჩვენი ბავში ძალიან შორს იყოს,—სთქვა მან. ცოლი რომ გაემხნეებინა, თუმცა თვითონ ყოველი იმედი უკვე დაკარგული ჰქონდა.—მოდით მოვძებნოთ ტყეში.

ცხენები ხეს მიაბა და დაბურულ ტყისკენ გასწია. ქალი ადგა, რომ წაჰყოლოდა, მაგრამ დაინახა, რომ ბავში, რომლის შეხედვაც ცხენებს ძალზე აღელვებდა და მალ მალ ფეხებს აცემინებდა, თითქმის მათი ჩლიქების ქვეშ ეგდო. ქალმა ვერ გაბედა, ბავშვის ხელში აყვანა, მხოლოდ მისწია გვერდზე, რომ ცხენებს არ ჩაეწიხლათ.

— აი ჟღარუნა, რომელიც ჩვენს ბავშს ეჭირა, როდესაც შენ ის ხელიდან გაგივარდა!—დაუძახა ქმარმა ტყიდან. უაუოდ მის კვალს მივავგნ.

ცოლი მიეწია და ორივემ გულმოდგინედ ბევრი ეძებეს, მაგრამ ვერც კუდიანი ნახეს და ვერც თავისი შვილი. ბინდებოდა და იძულებული გახდნენ ცხენებთან დაბრუნებულიყვნენ.

ცოლი ხელებს იმტვრებდა. და ტიროდა. ქმარი კრიჭა-შეკრული მიდიოდა და ერთ სანუგეშო სიტყვასაც ვერ ეუბნებოდა.

ქმარმა ცოლს ცხენზე შეჯდომა უშველა. ცოლს უცბად მიგდებულნი ბავში მოაგონდა.

— რა ვუყოთ კუდიანის ბავშვს? — ჰკითხა მან.

— სად არის? — უთხრა ქმარმა.

— აქ არის ბუჩქის ძირში.

— ეგდოს მანდ, — სთქვა ქმარმა მწარე ღიმილით.

— უნდა წავიყვანოთ, ტყეში ხომ ვერ დავაგდებთ.

— რატომ? — უთხრა ქმარმა და უზანგში ფეხი შესდგა.

ცოლმა იფიქრა, რომ ქმარი არსებითად მართალი იყო. რა საქმე ჰქონდათ მათ კუდიანის შვილთან? ცხენი წინ წააგდო, მაგრამ რამდენსავე წუთს შემდეგ ჩაფიქრდა: მეტად გულჩვილი და კეთილი ადამიანი იყო.

— არა, ის, რაც უნდა იყოს, ბავშია, სთქვა მან. — არ შემიძლია დავაგდო აქ მგლებს შესაქმელად. მომაწოდე აქ.

— საქმე არა ვაქვს! — უპასუხა ქმარმა. — დარჩეს აქ.

— თუ ახლა მაგის წაყვანის ნებას არ მომცემ, მაშინ სალამოს მომიხდება უკან დაბრუნება, — უთხრა ცოლმა.

— თითქო საკმაო არ იყო, რომ კუდიანმა ბავში მომპარა, — წამოიძახა ქმარმა, — ახლა კიდევ ცოლიც გამიგიჟა!

მაგრამ მაინც აიღო ბავში და ცოლს მიაწოდა, რადგანაც უყვარდა და ყოველივე სურვილს უსრულებდა.

მეორე დღეს მათი უბედურების ამბავი მთელ სამრევლოში გავრცედა. მოვიდნენ მეზობლები და სხვადასხვა რჩევა-დარიგებას აძლევდნენ.

— ვინც შეცვლილ ბავშვს აიყვანს, ყოველ დღე უნდა სცემოს მაგარი ჯოხით, — სთქვა ერთმა ბებერმა.

— რას უშველის ამისთანა სისასტიკე? — ჰკითხა დიასახლისმა. — რასაკვირველია, საზიზღარია, მაგრამ ჯერ ხომ მაგას ცუდი არავისთვის არაფერი უქნია.

— იმდენი უნდა სცემოთ, რომ დაასისხლიანოთ მაშინ კუდიანი, უსათუოდ მოვა, სხვის ბავშვს დასტოვებს და თავისას წაიყვანს. მე ბევრი შემთხვევა ვიცი, როდესაც ამ საშუალებით მშობლებმა თავისი საკუთარი შვილები უკან დაიბრუნეს.

— მაგრამ ამისთანა ბავშვები ღიდხანს ვერ ცოცხლობენ, — დაუმატა მეორე ბებერმა.

ღიასახლისმა გაიფიქრა: — „ამისთანა საშუალებას მე ვერაოდეს ვერ მივმართავ“.

სალამოს ქალი მიგდებული ბავშვით შინ იჯდა. უცბად შვილის ნახვის ისეთმა მძლავრმა სურვილმა მოუარა, რომ არ იცოდა რა ექნა და სად წასულიყო. მეზობლების რჩევა მოაგონდა და ერთ წამს თავში გაუელვო, რომ ის შეესრულებინა, მაგრამ გულმა არ უქნა.

ამ დროს ქმარი შემოვიდა ღიდი კეტი და იკითხა, თუ სად იყო ბავში.

ცოლი მიხვდა, რომ ქმარს ბრძენი ბებრების რჩევით, სურდა თავის შვილის დასაბრუნებლად კუდიანის შვილისათვის ეცემა.

— ძალიან კარგი იქნება, — გაიფიქრა, მან. — მე ხომ ისეთი სულელი ვარ, რომ უდანაშაულო ბავშს საცემრად ვერ გავიმეტებ. მაგრამ ასწია თუ არა ქმარმა კეტი, ცოლი ხელში ეცა და ვედრება დაუწყო:

— არ დაჰკრა, არ დაჰკრა!

— მაშ შენ არ გინდა საკუთარი შვილი დაიბრუნო? — უთხრა ქმარმა. და შეეცადა ხელები გაეთავისუფლებინა.

— როგორ არ მინდა, მაგრამ ამ საშუალებით კი არა, მიუგო ცოლმა.

— ქმარმა კიდევ მოუღერა კეტი, მაგრამ ქალი ბავშს გადაეფარა დე კეტი ზურგზე მოხვდა.

— ღმერთო, დაგვიფარე, — წამოიძახა ქმარმა, — შენ უთუოდ ის გინდა, რომ ჩვენი ბავში სამუდამოდ კუდიანთან დარჩეს? — გაჩუმებული ელოდა, რომ ცოლი ჩამოშორებოდა, მაგრამ ის კვლავ იფარავდა ბავშს თავისი სხეულით. გააღმებულმა კეტი გადისროლა და ოთახიდან გავდა. თვითონაც არ ესმოდა, თუ რატომ არ აასრულა თავისი განზრახვა, ცოლის სურვილის წინააღმდეგ, მაგრამ რაღაცა აკავებდა მას: არ შეეძლო მისი წინააღმდეგობა.

ორმა წელმა განვლო.

ერთხელ საღიღოს უქან, ქალი იჯდა და ბავშს კაბას უკერებდა.

— ადვილი არ ყოფილა სხვისი შვილის მოვლა!— ფიქრობდა ჭქალი აკერებდა ჭ აკერებდა, მაგრამ მრავალი საკერებელი დარჩენოდა დასაღები. რომ დაინახა, რამდენი სამუშაო ჰქონდა კიდევ დარჩენილი, ატირდა.

— ვიცი, — ფიქრობდა ის, — საუკეთესო შვილის ტანსაცმელს რომ ვაკერებდე, საკერებელს არ დავთვლიდი მემძიმება უცხო შვილის აღზრდა. უმჯობესია ტყეში წავიყვანო და იქ ისევ გადავკარგო, რომ შინისკენ გზაც ვეღარ იპოვნოს. სრულგებობითაც არ არის ძნელი მისი თავიდან მოშორება, — ეუბნებოდა თავის თავს ქალი, — საქმარისია ერთ წუთსუთვალყუროთ დავტოვო, რომ ქაში ჩაიხრჩოს, ან ღუმელში დაიწვას, ან ძაღლებმა შესჭამონ, ან ცხენებმა ჩასწიხლონ. ან არა და მოჯამაგირებმა ცემით მოჰკლან. რასაკვირველია, მისი მოშორება ადვილია. ძალიან ავია, მიუკარებელი და ყველასა სძულს. სულ ჩემთან რომ არ მყავდეს, დიდი ხანია, ცოცხალი აღარ იქნებოდა.

ქალი ადგა და ბავშვს გადახედა, რომელსაც კუნჭულში ეძინა. ამ ხნის განმავლობაში ის კარგად წამოიზარდა და უფრო გონჯი გახდა, ვიდრე წინეთ იგი მურივით შავი იყო, სქელი ტუჩები ჩამოშვერილი ჰქონდა — და წარბები ჯაგარივით წამოფენილი.

უცბად კარმა დაიჭრიალა. ქალი თავისი საკერავით საჩქაროდ მაგიდასთან მივიდა. ოთახში მისი ქმარი შემოვიდა და აღერსიანად შეხედა ცოლს, რასაც უკანასკნელი დიდი ხანია გადაჩვეული იყო.

— მეზობელ სოფელში დღეს ბაზრობაა. მოდი, წავიდეთ ჩვენც, — უთხრა ცოლს.

— დიდი სიამოვნებით, — უპასუხა გახარებულმა ცოლმა.

— მაშ ჩქარა მოემზადე, ფეხით უნდა წავიდეთ, რადგანაც ცხენებს არა სცალიათ. თუ მოკლე გზით მთაზე გადავივლით, მაინც დროზე მივალთ.

რამდენსამე წამს შემდეგ სადღესასწაულოდ მორთული ქალი დერეფანში იდგა. უკვე რამდენიმე წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც მას ასეთი სასიხარულო არაფერი ენახა, ამ სიხარულმა კუდიანის შვილიც კი დაავიწყა.

მაგრამ უცბად თავში გაუელვა:— ვაი თუ ჩემს ქმარს განზრახ უნდა ჩემი სახლიდან გატყუება, რომ მოჯამაგირეებს მოაკვლევინოს ბავში— ქალი ოთახში შებრუნდა და ბავში გამოიყვანა.

— ნუ თუ არ შეგიძლია ეგ უმზავსი შინ დასტოვო?— ჰკითხა ქმარმა იმავე აღერსიანი ღიმილით.

— ვერ ვბედავ, — მიუგო ქალმა.

— შენ იცი! მხოლოდ ძალიან კი გაგიჭირდება აღმართში მაგის ზიდვა.

ცოლ-ქმარი გაემგზავრა. გზა მეზობელ სოფელში დიდი აღმართით მიდიოდა და ქალი მალე ისე დაიღალა, რომ ფეხებს ძლივს მიათრევდა. მან რამდენჯერმე ჩამოსვა ბავში მიწაზე, რომ თავისი ფეხით ეარა, მაგრამ ბავში ურჩობდა, არ სურდა სიარული. ქმარი, სამაგიეროდ ასე მზიარული და აღერსიანი ცოლს არ ენახა მას შემდეგ, რაც მათ საკუთარი შვილი დაჰკარგეს.

— მოიტა, მომეცი ბავში, მე წამოვაყვან ცოტა ხანს, — უთხრა მან ცოლს.

— არა, არა მიშავს, — უპასუხა ცოლმა. — არ მინდა შეგაწუხო სხვისი შვილისთვის.

— რატომ უნდა ზილო მარტო შენ? — უთხრა ქმარმა და ბიჭი ხელში აიყვანა.

სწორედ იმ ალაგას, სადაც ქმარმა ბავში გამოართვა, იწყებოდა ძალიან ცუდი გზა. უფსკრულის პირს მიიკლავნებოდა ვიწრო ბილიკი და ალაგ-ალაგ ფეხის დასამაგრებელი ალაგიც არ იყო.

ცოლი უკან მისდევდა. უცბად შეეშინა, რომ ქმარს არათფერი მოსვლოდა, სანამ ბავში მიჰყავდა.

— ფრთხილად აქ! დაუყვირა ქალმა, რადგანაც მოეჩვენა რომ ის ძალიან ჩქარობდა და შესაძლო იყო წაქცეულიყო. მართლაც მან ამ დროს ფეხი წაიკრა და ბავში კინაღამ უფსკრულში ჩაავლო.

„ბავში რომ ჩავარდნილიყო ჩვენ სამუდამოდ გავთავისუფლდებოდით მისგან,“ გაიფიქრა ქალმა და უცბად, ნათლად დაინახა, რომ ქმარმა ის განზრახ მოიყვანა აქ, რომ

ბავში უფსკრულში გადაეჩნა, და მერე ეს უბრალო შემთხვევით აეხსნა.

— ოჰ! ეს ნამდვილად ასეა! — ფიქრობდა ქალი. უნდოდა თავიდან მოეცილებინა ბავში ისე, რომ მე ეჭვი არ შემპაროდა მის ბოროტ განზრახვაზე. შეიძლება უმჯობესიც იყოს, რომ მას ხელი არ შეუშალო.

ქმარმა კიდევ ფეხი წამოჰკრა ქვას და ბავში კინალამ ხელიდან გაუსხლტა.

— მომეცი ბავში. წაიქცევი! — წამოიძახა ცოლმა.

— ნუ გეშინია, ფთხილად ვიქნები.

— მომეცი აქ, — განუმეორა ცოლმა. — შენ უკვე ორჯერ წაბორძიკდი.

იმ წუთში ქმარი მესამედ წაბორძიკდა, მან ხელი გაიშვირა რომ მახლობელ ხეს მოსკიდებოდა და ბავში ხელიდან გაუვარდა. ცოლი უცებ მივარდა. თუმცა ცოტა ადრე ფიქრობდა, მის თავიდან მოშორებას, მაგრამ მიუხედავად ამისა უცებ მივარდა უფსკრულის პირს, კალთაში ხელი სტაცა და ბილიკზე ამოათრია. ქმარი მიუბრუნ და ბრაზმორეული.

— ნეტავი საიდან იკრეფ მაგ სიმარჯვეს! რა უყავი ეგ სიმარჯვე, როდესაც ტყეში საკუთარი შვილი დაჰკარგე, — მწარედ მიაძახა ცოლს.

ქალმა არაფერი უპასუხა. ის გზის პირას იჯდა და მწარედ ტიროდა.

როდესაც უკან დაბრუნდენ, გზა-გზა ქმარი ფიქრობდა, თუ როგორ მოჰქცევოდა ცოლს. ძალად რომ დაიმორჩილოს ის, შესაძლებელია ყველაფერი ძველებურად მოეწყოს. ასე ყოფნა კი შეუძლებელია უსათუოდ უნდა გაშორდეს მას.

უნდოდა ბავში წაერთმია, მაგრამ ცოლის ნაღვლიანი თვალები რომ დაანახა, ველარ შესძლო მისი სასტიკად მოჰყრობოდა. მის მწუხარებას პატივისცა, თავს ძალა დაატანა, როგორც წინად და ყველაფერი ძველებურად დარჩა.

კიდევ რამდენსამე წელმა განვლო. ერთ ღამეს გლეხის სახლს ციცხლი გაუჩნდა. როცა ხალხმა გამოიღვიძა, ოთახები კვამლით სავსე იყო და ჭერი ალში იყო გახვეული. ნივთების გადარჩენაზე ფიქრიც მეტი იყო, საჭირო იყო თავის გა-

დარჩენაზე ეზრუნათ და ცოცხლები სახლიდან გამოსულიყვნენ. სახლის პატრონი ეზოში იღვა და ცეცხლმოკიდებულ სახლს უცქეროდა.

— ნეტავი ერთი ვიცოდე, ვინ ჰქნა ეს! — წამოიძახა მან.

— სხვა ვინ უნდა ყოფილიყო, თუ არ კუდიანის შვილი, — მიუგო ერთმა მოჯამაგირემ. ჭიაკოკონას ანთება მისი საყვარელი გასართობია. — გუშინ ჭერს ზემოდ ჩალის დიდი გროვა დაამზადა, — ჩაერია მოახლე ქალი. — ანთება უნდოდა, მაგრამ მე არ დავანებე.

— გვიან საღამოს, ალბად, მაინც დაანთო. ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ცეცხლი მისი გაჩენილია, — განაგრძო მოჯამაგირემ.

— თვითონ რომ მაინც დამწვარიყო, მე აღარ დამენანებოდა ჩემი ძველი სახლი...

ეს სიტყვები ჯერ არ დაემთავრებია, რომ წინკარში გამოჩნდა მისი ცოლი, რომელიც ბავშს მოათრევდა. ქმარი მივარდა მას, გამოჰკლიჯა ბიჭი, მალლა ასწია და, რაც ძალა და ღონე ჰქონდა უკან ცეცხლმოკიდებულ ანთებულ სახლში შეაგდო. კარებსა და ფანჯრებს ცეცხლი უკვე მოსდებოდა და შიგ აუტანელი სიცხე იყო. შიშისაგან გაფითრებულმა ცოლმა ერთი კი შეხედა ქმარს, შემდეგ მიბრუნდა და ბავშვის გამოსაყვანად ცეცხლში შევარდა.

— ჰო, და ჩაიწვი მაგასთან! რა მენალვლება, — მიაძახა უკან ქმარმა.

ქალი, მკერდზე მიკრულ ბავშვით, უკან დაბრუნდა. თმა მთლად შეტრუსოდა და ხელებიც ძალიან დასწვოდა. არავის ხმა არ გაჟღავნა, როდესაც ის დამწვარი სახლიდან გამოვიდა. მივიდა ქასთან, თავისი ანთებული კაბა წყლით ჩააქრო და მიწაზე დაჯდა. კუდიანის შვილი მუხლებზე უწვა და მაგრა ეძინა. თვითონ კი სევდიანი შორს გაიყურებოდა. ხანძარის ჩასაქრობად დიდძალი ხალხი მოგროვდა, მაგრამ დიასახლისს კი არავინ ელაპარაკებოდა. ყველას ეგონა, რომ მას ბოროტ სულთან ჰქონდა საქმე, რის გამოც ხალხს მისი ეშინოდა და ფრიდებოდა მას.

განთიადისას, როდესაც ცეცხლი უკვე ჩამქრალი იყო, ქმარი მივიდა მასთან.

— მე არ შემძლია ბოროტ სულთან საქმე ვიქონიო და ამიტომ ვერ დავრჩები აქ თუმცა შენი დატოვება ძალიან მემძიმება, წავალ გადავარდები სადმე და შინ აღარ დავბრუნდები.

როცა ეს სიტყვები გაიგონა, და დანახა, რომ ქმარი მართლა შორდებოდა მას, ქალი აკანკალდა და დააპირა უკან დადევნება, მაგრამ მძიმე ბაფში კალთაში უწვა და გრძნობდა, რომ მის გადმოსაგდებად მას ძალა არ შესწევდა და გაშეშებული თავის ალაგას დარჩა.

ქმარი ტყის პირამდი მივიდა და ბილიკით აღმართს შეუდგა. უცებ ხშირი ტყიდან პატარა ბიჭუნა გამოვარდა. ის მშვენიერი იყო, როგორც ახალგაზრდა ხე. თმა აბრეშუმივით უბრწყინავდა და თვალები ლურჯი ფოლადივით უელავდებ.

— ამისთანა იქნებოდა ახლა ჩემი შვილი, რომ არ დამკარგოდა,— გაიფიქრა კაცმა.— აი, ამისთანა მემკვიდრე მიწოდოდა მე! არა ჰგავს იმ შავ უმსგავს მაჯლაჯუნას, რომელიც ჩემმა ცოლმა სახლში მომგვარა.— გამარჯობა, საით მიღიხარ?— ჰკითხა კაცმა.

— გაგიმარჯოს,— უპასუხა ვაჟმა და ხელი გაუწოდა.— თუ შენ გამოიცნობ, ვინცა ვარ, მეც გეტყვი, თუ სადაც მივდივარო. კაცმა რომ მისი ხმა გაიგონა, გაფითრდა და წამოიძახა:

— ამ, ხმას მე ვიცნობ! ჩემი შვილი რომ კუდიანთან არ იყოს, მე ვიტყოდი, რომ ეს ის არის.

— თქვენ მიხვდით, მამაჩემო,— სთქვა ვაჟმა და გაიცინა.— და რადგანაც თქვენ მიხვდით, მეც გეტყვი, რომ დედაჩემთან მივდივარ.

— რა გინდა დედა შენთან,— უპასუხმა კაცმა,— ის შენზე სრულიადაც არ ფიქრობს. იგი მხოლოდ ბოროტ კუდიანის შვილზე ზრუნავს.

— თუ ეს ესეა, მამაჩემო, მაშ მე შენთან დავრჩები,— მამაჩემო უთხრა ვაჟმა და თვალი თვალში გაუყარა.

კაცი ისე გაახარა შვილის ნახვამ, რომ თვალეზზე ცრემლიც მოერია.

— ჰო! დარჩი ჩემთან,— უთხრა მან ბავშვს, ხელში აიყვანა და მაგრად გადაკოცნა.

რამდენიმე ნაბიჯი გადადგეს ბილიკზე. ბავშმა ტიტინი დაიწყა.

— კარგია, რომ ისე ხელით არ მიგყავარ, როგორც კუდიანის შვილი მიგყავდათ,

— რა გინდა სთქვა ამით?—ჰკითხა მამამ.

— იცი, როდესაც თქვენ ხრამის ერთ ნაპირზე მიდი-
ოდით, მე კუდიანს მის მეორე ნაპირზე მივყავდი და, რო-
დესაც შენ წაიბორძიკებდი ხოლმე, კუდიანიც შენსავით ბო-
რძიკობდა.

— მაშ ეგრე! მაშ ხრამის მეორე მხარეზე თქვენ მიდი-
ოდით?—სთქვა კაცმა და ჩაფიქრდა.

— თავის დღეში ისე არ შემშინებია, როგორც მაშინ,
როდესაც შენ კუდიანის შვილი ხრამში ჩააგდე. კუდიანს
უნდოდა მეც თან ჩავეყოლებინე. კიდევ კარგი, რომ დედაჩემ-
მა ისე მარჯვედ დაიჭირა მისი შვილი...

მამა აღმართს ნელ-ნელა შეჰყვება და გზა-გზა შვილს კი-
თხვებს აძლევდა.

— მითხარი, როგორ ცხოვრობდი კუდიანთან?

— ზოგჯერ ძალიან ცუდად, — მიუგო ბავშმა, — მაგრამ,
რადგანაც დედაჩემი კარგად უვლიდა კუდიანის შვილს, ისიც
მე კარგად მეპყრობოდა.

— არა გცემდა?—ჰკითხა მამამ.

— როგორ არა, მცემდა ყოველთვის, როდესაც შენ
მის შვილს სცემდი.

— რატომ არის, რომ რაღაცა დამწვრის სუნი გი-
დის და თმებიც შეტრუსული გაქვს?

— გასაოცარი აქ არაფერია, წუხელის მე ცეცხლში შე-
მაგდეს, როდესაც შენ კუდიანის შვილი ცეცხლმოდებულ სა-
ხლში შეაგდე. დედაჩემს რომ ის არ გადაერჩინა, მეც უთუ-
ოდ დავიწვოდი.

კაცმა ფეხს მოუჩქარა, კი არ მიდიოდა, მირბოდა ში-
ნისკენ ცოლთან. უცებ შედგა და ჰკითხა:

— მითხარი, როგორ მოხდა, რომ კუდიანმა შენ გაგა-
თავისუფლა?

— როდესაც დედაჩემმა სხვერბლად მიუტანა მის შვილს,

რაც მისთვის სიცოცხლეზედაც უძვირფასესი იყო, მაშინ კუ-
 დიანმა დაჰკარგა ყოველგვარი ძალა-უფლება ჩემზედ.

— სხვერპლად მიუტანა, რაც სიცოცხლეზე უძვირფა-
 სესი იყო მისთვის? — ჰკითხა მამამ.

— რასაკვირველია, როცა შენ მას თავი დაანებე,
 და ის არც კი შეეცადა შენს დაკავებას. — უბასუნა ბავშმა.

ცოლი იმავე ადგილს იჯდა ჭასთან. არ ეძინა, მაგრამ
 გაქვავებულივით იყო. განძრევა არ შეეძლო, არაფერი ესმოდა
 რაც მის გარშემო ხდებოდა. უცებ მას მოესმა, ქმრის ძახი-
 ლი. ამ ხმამ მას გული აუძგერა და სიცოცხლე დაუბრუნა.
 თვალები გაახილა და გაიხედა. სრულიად გათენებული
 იყო, მზე კაშკაშებდა, ფრინვლები ჭიკჭიკობდნენ და მას ვერ
 წარმოედგინა, თუ ამისთანა შევნიერ დღეს ის ისევე უბედური
 იქნებოდა. უწინდელი სახლის ალაგას მან დაინახა ნა-
 მწვავ ხეების გროვა და ხელობი გამურული ადამიანთა ჯგუფი.
 მოაგონდა, რომ მას უწინდელზე ბევრად დიდი უბედურება
 ეწია, მაგრამ დარწმუნებული იყო, რომ ამას ბოლო უნდა
 მოჰქონებოდა. უცებ მას კუდიანის შვილი მოაგონდა. მაგრამ
 ის არ აღმოჩნდა არც მის კალთაში არც სხვაგან სადმე ახლო-
 მახლო.

სხვა დროს ადგებოდა და ძებნას დაუწყებდა, მაგრამ ახლა
 სრულებით არა სწუხდა მისთვის. შორიდან ქმრის ხმა ესმოდა, ის
 ტყიდან მოდიოდა. უცხო ადამიანები, რომელნიც ცეცხლის
 ჩაქრობას შველოდნენ, მიეგებენ მას და გარს შემოერტყენ
 ისე, რომ ცოლი მას ვერ ხედავდა, მარტო მისი ძახილი ეს-
 მოდა:

— დედა, დედა! მოდი, ნახე! მოდი, ნახე!

მის ხმაში დიდი სიხარული იხატებოდა, მაგრამ ცოლი
 იჯდა და არ ინძრეოდა. ვერ ბედავდა მასთან მისვლას.

ბოლოს მთელი ჯგუფი მისკენ გამოემართა, ქმარი მას
 გამოეყო და დედას შევნიერი ბიჭუნა მიჰგვარა.

— აი, ჩვენი შვილი დაბრუნდა, — უთხრა ქმარმა, — და
 მარტო შენ, შენმა კეთილმა გულმა დაგვიბრუნა ეს უკან.

5. გელოვანი.

ს ა ფ ე ი ქ რ ო შ ი .

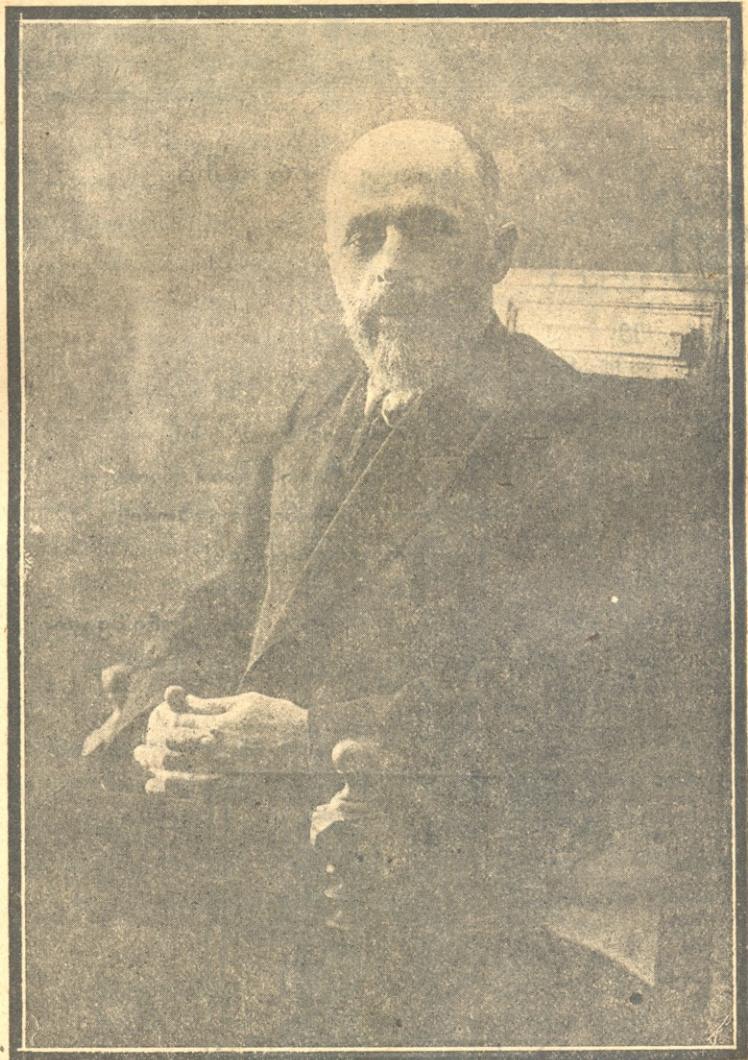

სურთა სმენა აღარ არის,
მანქანების გრიალია;
ფერხულია შრომის ჯარის,
საქმიანი ტრიალია!

ვისაც გული მძიმედა აქვს,
ვისც ჯავრი ჰსურს გაიქარვოს, —
მოაშუროს შრომის ფერხულს,
მოაშუროს საფეიქროს!

გ. ქუჩიშვილი

ილია ნაკაშიძე.

(დაიბადა 1866 წ. გარდაიცვალა 1923 წ.)

მ

ილია ნაკაშიძის სურათზე.

ორი წარსული, მირაჟები და მოგონება...
 ასე ამძიმებს ჩემს სულს, როცა გიცქერ, ძვირფასო!
 გარინდებული საუკუნე და დაღონება...
 ოჰ, მინდა გული სიყვარულის ცეცხლით აღვაფხვნი, —
 რომ გარდავიქმნე ოაზისად ნაზ სათნოების
 და არ შევიქმნე სხვერპლი მსუბუქ ამაოების.

მიმქრალი,

ბავშთა მეგობარი.

(ი. ნაკაშიძის ხსოვნას)

ს წერილი ცოტა დაგვიანებულია, მაგრამ ათი წლის
 შემდეგაც რომ დაიწეროს მასზე მოგონება, დაგ-
 ვიანებულად მაინც არ ჩაითვლება. ბავშვებო, დიდე-
 ბში თქვენ მეტად ცოტა მეგობარი გყავთ და სწო-
 რედ ასეთ ცოტათაგან საუკეთესო მეგობრის მოგო-
 ნება მინდა დღეს. ეს არის ილიკო ნაკაშიძე.

მახსოვს, პატარა ცემში ვიყავი (ბავშთა დასასვენებელი
 ადგილია ბორჯომის ხეობაში) და იქ ბავშვებს პირველ მეგობ-
 რობას სწორედ ეს ილია ნაკაშიძე უწევდა.

ვერ ჩამოვთვლი ყველა სიმშვენეირეს ამ მეგობრობისას,
 ვერ ჩამოვთვლი, რადგან დაუთვლელია. მე მაშინ ბავში ვი-

ყავი და მის პელაგოგიურ ბუმბერაზობას ვერ ვამჩნევდი, მას არ ვაფასებდი, არც თუ მაინც და მაინც მეკრძალოვდა მისი — მხოლოდ მიყვარდა ბავშური სიყვარულით, როგორც პეტრეო, მეორე ჩემი ამხანაგი. პეტეიკომაც და ბიძია ილიკომაც ორივემ კარგად იცოდა ორთქმავლის ყვირილის მიბაძვა, მაგრამ ამაში მე ორსავე ვჯობდი; ბაყაყის ყიყინის გამოჯავრებაში კი ძია ილიკოს ვერვინ შეედრებოდა. ყოველთვის საუზმის შემდეგ ჯგუფად სასადილოდან გამოსული ბავშვები შემოვებევოდით ბიძია ილიკოს და ყოველი ჩვენგანი აუცილებელ მოვალეობად სთვლიდა მისულიყო, ტანისამოსის კალთებზე ჩამოჰკიდებოდა და ეთქვა: „ახლა მე მაჩვენე, მე, მე,“ ყოველი მხრიდან ვყვიროდით. მოთმინება არა დროს არ ეკარგებოდა ამოდენ მიაუთმენარ-მოაუსვენრებში. რიგრიგად ყველას მოჰკიდებდა ხელს, თავის გაბერილ ლოყას თავზე დააბჯენდა და პაწია მეგობრებს ბაყაყის მიმბაძველ ყიყინით გააცინებდა. ყველანი ჰბაძავდნენ ბიძია ილიკოს, ასე რომ ექ. ღამბაშიძის სანატორიუმში პერიოდულად გაყრუებული იყო ყიყინით. სხვა დროს სხვა რასმე მოიგონებდა და ახლა იმაზე იყენენ ვადარეული ბავშვები. ყოველ ჩვენგანს ეგონა, რომ ბიძია ილიკოს ყველაზე მეტად ის უყვარდა. რა გრძნობიერად გვეპყრობოდა! რა ამხანაგურად!.. ერთხელ ერთი ამხანაგის საქციელზე მეტად აღელვებული ვიყავით, რადგან ნიკოს თანქარი მოჰპარა.

წესისამებრ ორი საათით ოთახში დამწყვდიეს, ერთი დიდი კოვზი სასაქმებელი ზეთი მიაღებინეს სასჯელად, მაგრამ ჩვენ მაინც ეს არ გვაკმაყოფილებდა. ნიკომ გადასწყვიტა ქურდის ცემა და ეს დიდ რაინდულ საქმედ მიაჩნდა. წერილების წერაც დაუწყა: „გამოდი, ვნახოთ, როგორ გცემოდა“. ნიკოს აღშფოთების დროს სრულიად ავიწყდებოდა, რომ ჩვენი ქურდი ამხანაგი მასზე ღონიერი იყო. ბიძია ილიკომ ეს რომ გაიგო, თავის ჩვეულებისამებრ, დაუმუქრებლივ და დაუტუქსავად, რწმუნება დაუწყა ნიკოს, რომ ცუდია საერთოდ ჩხუბი და მერე წინაღვე მოფიქრებული ჩხუბი. მაინც გაჭირვებულგებული ნიკო მაინც არა ცხრებოდა და თავსე გდებდა.

ილიამ ჭირვეულს თავი დაანება, მაგრამ პირობა დაუდო, რომ ორი კოვზი სასაქმებელი უნდა დაეღია, სანამ მის სცემრალ წავიდოდა და, თუ პირიქით, ის სცემდა, არ უნდა ეტირა. საქმე იქამდე მივიდა, რომ ხელწერილი დაიწერა და ნიკომ ხელი მოაწერა ასეთ პირობაზე. ...მაგრამ, რასაკვირველია, ეს ჩხუბი არ მომხდარა...

ერთი მეტად ცუდად აღზრდილი ბავში გვყავდა. როდესაც დაძინების დროს საერთო ოთახში უფროსს ვერ შეხედავდა, საძაველი ხუმრობა იცოდა: ან ვისმე გადმოათრევდა ლოგინიდან, ან კიდევ ბალიშებით ომს გამართავდა. ასეთ ომის დროს ერთხელ ბალიში ნავთის ლამპარს მოხვდა და ლამპარი ჩაქრა... მხოლოდ ჩაქრა. საბედნიეროდ უბედურება არაფერი მოჰყოლია. ამ გარემოებასაც არ აუღელეგებია ძია ილიკო, შემოვიდა, ვითომც არაფერი მომხდარიყოს, აანთო ლამპარი, უსიტყვოდ ამოიღო სალამური (ფლეიტა) და დაიწყო დაკვრა. აღარ მახსოვს, რამდენ ხანს შემდეგ ჩამეძინა, ეს კი მახსოვს, სიტყვა არ უთქვამს ონავარის ეშმაკობაზე, თუკცა ეს მან ფანჯრიდან დაინახა. ასეთი ამბავი მრავალი იყო. მისი ანდერსენის ზღაპრების მოყოლა ახლაც ყურში მესმის. ბიძია ილიკოს დაუღეველი ამბები და მოთხრობები ჰქონდა შემონახული ბავშთათვის...

ჩვენ ჩვენზე დიდი არ გვეგონა ბიძია ილიკო იმ დროს. გავიდა ხანი.

კიდევ შემხვდა... მე უკვე მე-6 კლასის მოწაფე ვიყავი, თავს დიდხნიანად ვთვლიდი და პაწია მოთხრობებსაც ვთხავდი. ერთი ასეთი მოთხრობის მიტანის დროს რედაქციაში ბიძია ილიკო დამხვდა. მე ძველებური მოწიწებით და სიყვარულით მივეგებე. მან თავიდანვე ხელად მონახა ჩემი გონების დონე და სიბავშვის მეგობარი სიყრმის მეგობარიც გამოდგა. მაშინვე მუსიკა, მაშინვე ლიტერატურული ბაასი, მისი დავა, ჩემი დაგულისხმიერება რაიმე საკითხის გარშემო... აი, რას უვლიდით გარს ამ შეხვედრის დროს.

...მესამეჯერ კიდევ მაშინ შემხვდა, როდესაც გიმნაზია კარგა ხნის გათავებული მქონდა და, რასაკვირველია, ასეთს

დროს კაცს თამაშობა აღარ ახსოვს, ცხოვრების შესწავლას შეუდგება ხოლმე. ალექსანდრეს ბაღში გავიარე. ფრონტიდან დაბრუნებულ ჯარში კომუნისტურ მოძრაობას მოეკიდებია ფეხი. ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობა იყო გამოცხადებული. თურქებზე და გერმანელებზე შეტევის შესახებ კერენსკის ბრძანებას ყურს არავინ უგდებდა. ამ დროს ბიძია ილიკო ვნახე ჯარის კაცებში მოქადაგე. უკითხავდა ისევე აულელებლივ, როგორც ჩვენ ბავშობისას, და რას? რასა და ომის წინააღმდეგ გამოსვლის შესახებ, ფრონტის დატოვებასა და შინ დაბრუნების შესახებ. „გვეყო ომი, გვეყო სისხლი! ჩქარა შინ, ოჯახში, რა არის უკეთესი თქვენი უპატრონოდ მიტოვებულ ბავშვებისაო!“ ჯარისკაცები ისევე შეჰყურებდნენ მას, როგორც ჩვენ ყიყინის დროს. ისინიც ყველანი ისე ერთად ელაპარაკებოდნენ, როგორც ჩვენ. მე დამინახა და, როდესაც შემამჩნია, მივედი, ხელი ჩამომართვა. მინდოდა კალთაზე ჩამოვკიდებოდი და მეთხოვა ერთხელ მაინც მიეხატა ბაყაყის ყიყინისათვის, მაგრამ მივხვდი მისი ჩემდამი დამოკიდებულება, რომ მე უკვე დიდი ვიყავი.

და მაინც გარეთ, მზეზე თამაშმა იმსხვერპლა ეს უდიდესი მეგობარი ყოველ ასაკის ადამიანთა.

ვისწავლოთ მისგან მასწავლებლობა, გავხდეთ ბავშვები ბავშვებთან, ძირს სასჯელი და სხვანაირი ზომები! ჩაგონება— ზეგავლენით მეტს მივალწევთ. ამის მაგალითი ზევით ვნახეთ. მშვიდობით, ბავშვთა მეგობარო ბიძია ილიკო.

გ. მერკვილაძე.

ქართველი ხალხის ისტორია

(უძველესი დრო).

1. ქართველი ხალხის უძველესი ბინა, ტომები და კულტურა.

4—5 ათასი წლის წინათ ქრ. დ. ქართველთა ტომები ცხოვრობდნენ დასავლეთ აზიაში, უმთავრესად შუამდინარეში (მესოპოტამიაში), და მცირე აზიაში, სირიასა და ეგვიპტის მახლობლად. აღმოსავლეთით ან უ მესოპოტამიაში ცხოვრობდნენ ქართველთა მოდგმის ორი დიდი შტო: ქარდე და სემერი, დასავლეთით კი ხეთები.

ჩვენ არ ვიცით როგორ და რა გზით განათლდნენ ქართველთა ძველი წინაპრები. მეცნიერთა გამოკვლევამ აშკარად დაამტკიცა, რომ ეს ტომები ყოფილან მალალი კულტურის ხალხი და დიდი გავლენა ჰქონებიათ თავიანთ მეზობლებზე, განსაკუთრებით აშურ-ბაბილონელებზე და ფინიკიელებზე, შემდეგ კი მიდია-სპარსეთზე და ძველს ელინებზე (ბერძნებზე).

ძველი, დიდად განათლებული ქარდე და სემერი, ანუ ხალდელები ანუ ქარდელები (ე. ი. ქართველები), იყვნენ სწორედ ის ჩვენი სახელგანთქმული წინაპრები, რომლებმაც გაანათლეს ცენტრალ აზიიდან მოსული სემიტთა მოდგმა ასურები ანუ აშურები და ბაბილონელები.

ქარდელებმა თანდათანობით წარმოშვეს და განავითარეს მეურნეობა, მრეწველობა და ვაჭრობა, შექმნეს ძლიერი სახელმწიფოანი, დააარსეს სოფლები და ციხე-ქალაქები, გაიყვანეს სარწყავი არხები და გზატკეცილები, შემოიღეს ლურსმული მწერლობა, წარმოშვეს თავისებური სარწმუნოება, განსაკუთრებით კი ცის მნათობთა, ე. ი. მზე და მთვარის თაყვანისცემა, რომელთაც აუგეს დიდრონი ტაძრები და ქანდაკებანი (კეპები). იმათ წარმოშვეს აგრეთვე სხვადასხვა ხელოვნება, ე. ი. ხუროთ მოძღვრება, ქანდაკება, მუსიკა, მხატვრობა და პოეზია.

აქ არ შეჩერდნენ სუმერ-ქარდუელები; იმათ ჩაუყარეს საფუძველი მეცნიერებას და ფილოსოფიას, წარმოშვეს და განავითარეს უმთავრესად **ექიმობა** (მედიცინა), **მათემატიკა**, **ვარსკვლავთმრიცხველობა** (ასტრონომია) და **მაგია**. ამ უკანასკნელიდან წარმოსდგა სიტყვა **მოგვი**, **მოგვები**. ესენი იყვნენ ერთსა და იმავე დროს სასულიერო პირნი და მეცნიერ-ფილოსოფოსნი.

20—25 საუკუნეებში ქრ. წ. აშურ-ბაბილონელთა შემოსევისა და ხანგრძლივ ომების გამო, ქარდუ-სუმერები იძულებული გახდნენ დაეხიათ ჩრდილოეთით და დაბინავებულიყვნენ მდ. ტიგრისა და ეფრატის ზემო აუზებში და ვანის ტბების მიდამოებში, ნაწილი კიდევ გადვიდა ამიერ-კავკასიაში და დაიკავა მდ. არგვის ვრცელი აუზი არარატის მთამდე.

ამ ახალ ბინაზე გადმოსახლებულ ქართველი ხალხის წინაპრებს ეწოდათ: **ურარტუ**, ანუ **ალაროდი**, **ნაირი**, **ბიანა**, **ქარდები** და სხვ. ესენი დაიყვნენ წვრილ სამეფო-სამთავროებად, საჭიროების დროს უკავშირდებოდნენ ერთმანეთს და დიდ წინააღმდეგობას უწყევდნენ აშურთა ხელმწიფეების შემოსევას და მათ დაპყრობის წადილს.

2. ხეთები, მათი კულტურა და ხანგრძლივი ბრძოლა ეგვიპტელებთან.

ხეთებმაც უხსოვარ დროშივე შექმნეს სახელმწიფო ფორმა და წარმოშვეს მაღალი კულტურა. ამათ ჰქონდათ ვაჭარული ურთიერთობა და მეტადრე ხანგრძლივი ომები ეგვიპტის დიდ სახელმწიფოსთან, რომელიც იყო იმ დროს ყველაზე უფრო ძლიერი და განათლებული ქვეყანა. დაახლოებით 2300 წლის წ. ქრ. დ—დე, დიდი ომების შემდეგ ხეთებმა დაიპყრეს მთელი ეგვიპტე და მის ფარაონთა (მეფეთა), ტახტზე 500 წლის განმავლობაში ადიოდა ხეთელი მეფის **ხეთასარის** დინასტია (გვარი). 18-ტე საუკუნეში ეგვიპტე განთავისუფლდა ხეთელთა (გიქსთა) ბატონობისაგან და იერიშებით წამოვიდა თვით ხეთის სახელმწიფოს წინააღმდეგ. მათი ქიშკობის საგანი იყო **სირია**, რომელიც ხან ერთის ხელში გადადიოდა, ხან მეორისაში.

14-ტე საუკუნეში ხანგრძლივ ომებით დაპაშვრალი ეგვიპტის ფარაონი **ხეტი I** ზავით შეეკრა ხეთელ მეფეს **ხეთასარს** და ნიშნად შერიგებისა შეირთო ცოლად მისი ქალი. მაკრამ

მისმა შვილმა, გენიოსმა ფარაონმა, რამზეს II-მ დაარღვია ეს ზავი, შეკრიბა დიდი ლაშქარი და შეესია დასაპყრობად ხეთელთ სახელმწიფოს. მედგარი და საბედისწერო იყო ეს ბრძოლა. იძლიენ ხეთნი. რამზესი შეესია ჯარებით და ააოხრა მათი ქვეყნები; გაჟლიტა მრავალი ხალხი და ბევრიც წაიყვანა ტყვედ. ეგვიპტელთა რამდენჯერმე შემოსევამ და მედგარმა ომებმა დაამსხვრია ხეთელთა ძლიერი სახელმწიფო, ააოხრა და განადგურა ერთიანად მათი სოფლები და ციხე-ქალაქები. ხეთები იძულებული გახდნენ დაეტოვებიათ თავისი მიწა-მამული, დაეხიათ დასავლეთით და ჩრდილოეთით, შეფარებოდნენ შავი ზღვის ნაპირებს და მეტადრე ამიერ-კავკასიას, რათა აქ მოეპოვებიათ ახალი სამშობლო, შეექმნათ ახალი სახელმწიფო ფორმები და ახალი კულტურა.

ხეთების უძველესი კულტურა შესანიშნავია მით, რომ მათ პირველად მოიგონეს გეოგრაფიული რუკების ხატვა (კურბების) და აგრეთვე შექმნეს თავისებური იეროგლიფები (რებუსისებური მწერლობა). ამასთან დიდად განავითარეს ხუროთმოძღვრება და ქანდაკება, რაშიაც ბაძავდნენ მათ აშურები და შემდეგ ელინები (ბერანები). მაგრამ ყველაზე უფრო სამნიშვნელო შეიქნა მთელი კაცობრიობის წინსვლისათვის ხეთელთა ორი ტოტის, ტუბალ-მოსოხის მიერ პირველად მოგონილი მეტალურგია, ე. ი. ლითონთა დადნობა და დამუშავება და იმათგან სხვადასხვა იარაღებისა და სამკაულების გაკეთება.

მთა-გორიან ქვეყნებში და მდინებით მდიდარ ადგილებში მცხოვრებნი ტუბალები და მოსოხები უხსოვარი დროიდანვე მოექცნენ ყურადღებით ჯერ სპილენძისა და თუთიის და შემდეგ რკინის მადნებს. შეუდგნენ მათ მიწის გულიდან ამოღებას და დამუშავებას. როგორც უფრო რბილ მადნებს, ჯერ ხელი მიჰყვეს სპილენძსა და თუთიას, მათ დაიწიბას ცეცხლით, ანუ უკეთ ნახშირის სიხურვლით მათ შედღუღებას, აქედან ბრინჯაოს იარაღებისა და სამკაულების დამზადებას, მათ გასაღებას და გავრცელებას მეზობელ ქვეყნებში. რამდენიმე საუკუნის შემდეგ კი ტუბალ—მოსოხები იმდენად დახელოვნდნენ მეტალურგიაში, რომ ხელი მიჰყვეს უფრო მა-

ვარ ლითონის, ე. ი. **რკინის** დამუშავებას, მის დადნობა-
დარბილებას, მისგან **ფოლადის** (რვალის) დამზადებას და
ამ რიგად უფრო მაგარი, მტკიცე და ბასრი იარაღების შექ-
მნას. ყოველსავე ამას კი უუდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა მთე-
ლი კაცობრიობის კულტურისა და წინსვლისათვის.

სწორედ ამიტომ იხსენიებს ალტაელებით ძველ ქართვე-
ლებს ცნობილი მეცნიერი **რიტტერი** და ამბობს: „თუმც,
მართალია, ძველს ელლადს დიდი ღვაწლი მიუძღვის ევრო-
პის განვითარებაში, მაგრამ ნუ გვავიწყდება, რომ აღმოსა-
ვლეთით არსებობს ხალხი, რომელსაც კიდევ უფრო მეტი
ღვაწლი მიუძღვის მთელი კაცობრიობის წინაშე და ეს შესა-
ნიშნავი ხალხია **ქართველები**“.

სვიმონ ქვარიაძე.

ფუტკრის ცხოვრება.

(წერილები ქალაქელ შვილიშვილებს.)

ქეთო-ნიცა და ბიბი-გოგო!

არშან ზაფხულში რომ სოფელში იყავით, როგორც მახსოვს, ძალიან მოგეწონათ ყველაფერი, განსაკუთრებით ფუტკარი და მისი ცხოვრება, რაზედაც მე მაშინ მოკლედ ვიამბეთ. გახსოვთ, პატარა ბიბი რომ მოუჯდებოდა სკას და თვალს არ აშორებდა ფუტკრების მოძრაობას? თქვენ გეშინოდათ მაშინ, არ დაშხამოს ფუტკა-

რმა ბავშვიო და უკან ეწეოდით პერანგის კალთით. იგი არ სცილდებოდა სკას, სულ უფრო და უფრო უახლოვდებოდა, ბოლოს ისე ახლოს მივიდა, რომ თითქმის სკის აივანს მიადო თავი, ფუტკრები კი მას არ უცხოობდნენ, არა ჰკბენდნენ: პირიქით, მინდვრიდან დაბრუნებული, თაფლით დატვირთული მუშა ფუტკრები ხშირად მის ხელზედაც კი ისვენებდნენ. ბიბი ვერ ამჩნევდა ამას, ისე იყო გატაცებული ფუტკრების მოძრაობით. ყველა განცვიფრებული იყო პატარა ბიბის გამბედაობით და ფუტკრების სიმშვიდით. ძალიან შეგიყვარდათ თქვენც ეს სკა: ხშირად მიიბრუნდით მასთან და საათობით რჩებოდით იქ, თვალყურს ადევნებდით ფუტკრების მუშაობას. თქვენს სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა, როცა რომელიმე მუშა შეიტანდა ფეხებით სკაში ყვითელს ან თეთრ ჰეოს. ხშირად კითხულობდით, როდის უნდა ვხილოთ, როდის გამოვიღებთ თაფლსო. აი, ეს თქვენი საყვარელი სკა თქვენი წასვლის შემდეგ კინალამ არ დაიღუპა!.. მე მინდა ვიამბოთ რა მოხდა და, იმედა, ყურადღებით მომისმენთ.

გომბიოს ვერაგობა

თქვენი წასვლის შემდეგ თქვენს საყვარელ სკას დედალ-მამალი გომბიო შემოეჩვია და ფუტკარი გაანადგურა. ახალგაზრდა მუშა ფუტკრები, რომელნიც ჯერ სკას არც კი გასცნობოდნენ, სკაში მხოლოდ ფუფულებს უვლიდნენ, გამოვიდნენ დიდ გროვად არემარის დასათვალიერებლად და სკის გარეგნობის შესასწავლად, რომ შემდეგ, როცა თავლით დატვირთული მინდვრიდან დაბრუნდებოდნენ, გზა არ დაბნეოდათ, პირდაპირ სკაში შესულიყვნენ. მე იქვე ახლოს ვიდექი, გუგუნი გავიგონე და სკას მიფუანლოვდი. სკის ქვეშ რაღაც დავინახე, მაგრამ კარგად ვერ ვაფარჩიე, რადგან ფუტკარი სკას ნისლივით ეხვევოდა. რა დავაკვირდი—შენიშნე უზარმაზარი გომბიო, რომელიც დრო გამოშვებით გამოისროდა ხოლმე პირიდან ორკაპენას, რომლის წვერს ეწებებოდა ფუტკარი და სწრაფად მუცეოში ჰგზავნიდა, ჰყლაპავდა. გომბიო მაშინვე ხელში ავიყვანე და ვავსინჯე. ძალიან გაბერილი იყო, ეტყობოდა, ბევრი ნორჩი ფუტკარი შეეჭამა. წავიყვანე და მოშორებით ხრამში ჩავსვი. ხრამი ძალიან ღრმა არის და, ვფიქრობდი, საფუტკრეში აღარ დაბრუნდება მეთქი. იმავე საღამოს სანთლით დავათვალიერე სკა, რომელსაც სრულიად მოულოდნელად საფრენტან გომბიო მიჯდომოდა და უთვალთვალეზდა, მაგრამ ის კი არა, რომელიც ხრამში ჩავსვი, ეს უფრო პატარა ტანისა იყო და მუცელიც ნაკლებად ჰქონდა გაბერილი. ესეც დავიჭირე და იმავე ხრამში ჩავსვი, სადაც პირველი და ვფიქრობდი, რომ სკას ვერც ერთი ველარ დაუბრუნდებოდა, რადგან ხრამს, რომელშიაც იგინი ჩავსვი, სკიდან ორი მაღალი გალავანი მიჯნავდა. მე გულდამშვიდებული ვიყავი, გომბიოების დაბრუნებას არ ველოდი.

ერთ საღამოს შემთხვევით სკასთან გავლა მომიხდა. ნამიანი საღამო იყო. დავათვალიერე სკა და რა ვნახე! ჩემ მიერ გაძევებული გომბიოები დაბრუნებულან, მისხდომიან სკას საფრენტან და დაუზოგავად ჰყლაპავენ მოდარაჯე მუშა ფუტკრებს. ნამეტანი ავღელდი, თავი ველარ შევიკავე, გონება დაბნეულმა ორივე ავაზაკი ხელში ავიყვანე და, რაც ძალი და ღონე მქონდა, იქვე ყორეზე დავანარცხე.

გომბიოების დახოცვამ ძალიან შემაწუხა. ნინო ბებისაც ძალიან ეწყინა და მისაყვედურა: გომბიო ადამიანის მოკეთება, ის სპობს მანე მწერებს და ამით ჭირნახულს იცავს განადგურებისაგან. ამისთანა სასარგებლო ქვეწარმავალს ასე სასტიკად არ უნდა მოქცეოდნო. მართალია, მეტად სასტიკად მოვექეცი, მაგრამ ისიც მართალია, რომ ისე არ მოვექცეოდი, ისინი მთელ სკას გაანადგურებდნენ, თავის გაუმაძღარ მუცლის ამოსაროხნავად ათასობით ფუტკარს ჩაჰყლაპავდნენ, ფუტკარი კი ადამიანისათვის ბევრად უფრო სასარგებლოა, ვიდრე გომბიო.

ფუტკარს გამოაქვს ყვავილების გულიდან ნექტარი (ტკბილი სითხე), რომელიც უსარგებლოდ გაიფანტებოდა ჰაერში, ფუტკარი რომ არ ყოფილიყო; ამ ნექტარისაგან აკეთებს ტკბილსა და გემრიელ თაფლს, რომლითაც ის იკვებება. ამ შეუღარებელ საჭმელს ის ადამიანსაც საკმაოდ უწილადებს. მასვე აძლევს თავის ნაკეთებ ცვილს, რომლისაგანაც ჩინებული სანთელი კეთდება. ამ გვარად თავის გამოსაკვებად ფუტკარი არავის არაფერს ართმევს და არავითარ სულდგმულს არა ჰღუპავს.

მართალია, ფუტკარი ხშირად სასიკვდილოდ შხამავს რომელსამე სულდგმულს, მაგრამ თავის კუჭის გამოსაძლომად კი არა: ის ებრძვის და ჰკლავს, ვინც მას ძალად თავს ესხმის და ხელს უშლის სასარგებლო მუშაობაში. ასეთ შემთხვევაში ფუტკარი ისეთ ძლიერ ცხოველსაც სძლევს, როგორც არის ცხენი. იყო ასეთი შემთხვევა: გაშვებული ცხენი შევიდა ბაღში, სადაც საფუტკრე ჰქონდათ. ფუტკარი დაეტაკა მას. ცხენი ცდილობდა ფუტკრები მოეგერებია: დაიწყო წიხლგების სროლა და რამდენიმე სკა წააქცია. მაშინ ფუტკრები ათასობით დაეხვიენ მას და, სანამ მეფუტკრე მოეშველებოდა, ისე დაჰკბინეს, რომ ის მკვდარი დაეცა მიწაზე. ცხენის ლეში ორ დღეს დარჩა დაუმარხავი და იმდენად გაქღენთილი გამოდგა ფუტკრის შხამით, რომ ვერც ძალი მიეკარა მას და ვერც ყვაყვორანი.

ფუტკარი თავის მტერს ჩუმად როდი ეპარება, პირდაპირ შეებრძოლება თავდამცემს. ბრძოლაში წესებიც საოცარი აქვს:

“ერთი ყველასათვის, ყველა ერთისათვის“. თუ ვინმემ ერთი მათგანი დაჩაგრა—მთელი გროვა მიესევა და ან თავს შეაკლავს, ან დასძლევს მტერს.

გომბიო კი ვერაგულად ეპარება მას, უფრო ხშირად სალამობით, ქურდულად ჩაუჯდება ბნელ კუნჭულში და სწრაფად ჰყლაპავს ისე, რომ ვერც მისი სხვერპლი ამჩნევს მას, ვერც სხვა ფუტკარი.

ამნაირად ეს კეთილშობილი გმირი მწერი, რომელიც ცხენსაც კი ერევა, ვერაფერს ახერხებს ამ მახინჯ მტერთან.

მართალია, გომბიო, საზოგადოდ, სასარგებლო ქვეწარმავალია, ბევრ მავნე ქიადუასა სპობს, მაგრამ ამათთან ერთად ფუტკარსა და აბრეშუმის ქიასაც ანადგურებს.

ფუტკრების ბაასი.

ივლისის ერთ საღამოს ცა სქელი ღრუბლებით იყო დაფარული. ნიავი არ იძროდა. დიდი ხნის გვალვის გამო ძლიერ ცხელოდა. სკიდან გამოსული ფუტკრების ნაწილი სკისავე კედელს გარედან გუნდ-გუნდად მისხდომოდა, სკაში ველარ მოეცადა აუტანელი სიცხის გამო და ტანს იგრილებდა შედარებით უფრო გრილს ჰაერში. ორი ფუტკარი გუნდს გამოსთიშოდა, კედელზე თავისუფალი ადგილი ეპოვნათ, დაშხდარიყვნენ და თვლებდნენ. ერთი იყო დიდი, სხვილი, სულ ახალგაზრდა მამალი ფუტკარი, მეორე კი მოხუცი მუშა, რომელსაც დიდი ხნის ჯაფის გამო რუხი ქინკლი სულ გასცვენოდა და გატიტვლებული ტანი გიშერივით უბრჭყვილობდა. უცბად მამალმა უღვაშები აცქვიტა, მუშასთან მიბარბაცდა და ტანზე მოუცაცუნა. მუშა შეერთა, ერთი შემოტრიალდა—მტერი ხომ არ მეპარებო, და გაკვირვებული თავის მრავალი თვალით მამალს დააცქერდა.

— მე უსქესო ვარ—არც მამალი ვარ, არც დედალი, შე ბრიყვო! მუშა ვარ,—უპასუხა ბებერმა.

— მე მინდა, მშრომელო, ამისნა: ვინ და როგორ აკეთებს იმ შვენიერ, ტკბილ საქმელს, რომლითაც ჩვენ ვიკვებებით. დიდი ხანია მინდოდა ამის შეტყობა. ერთხელ ქალბატონი უფდაც კი შევაწუხე, მივედი მასთან საკითხავად სწორედ იმ დროს, როცა მას უკანა ტანი ფიქის თვალში ჩაედო და ისე იჯდა ფიქაზე. მე მეგონა, მოცლილი იყო და

ისვენებდა. როცა კითხვით მივმართე, მრისხანედ მითხრა, მომშორდი აქედან, შე უსაქმურო, მე არა მცალია შენთან სასალაუბოდ, — ხომ მხედავ, კვერცხსა ვსდებ! დღედაღამეში ათასობით უნდა დაესდო კვერცხი, რომ სკაში ჩემი შვილების რიცხვი არ შემცირდეს და სამშობლო სკას მუდამ საკმაოდ ჰყავდეს მუშა და მეომარი. წადი, მომშორდი, ნუ მაცდენო. მე შემეშინა და იმ წამსვე უკან გამოვბრუნდი. ისიც ამისხენი, მშრომელო, გეთაყვა, რატომ მიწოდებენ უსაქმურს, ღორმუცელას, არამზადას და სხვას?

— კარგი, ჯერ ავიხსნი, რატომ გიწოდებთ იმ სახელებს, რაც მთელ სკაში შენისა და შენისთანების გარდა სხვას არავის ეგუება და არც უწოდებენ, მერე კი შენს პირველ კითხვაზე გიპასუხებ, თუ არ დავიღალე. ყური დამიგდე!

— დედა ფუტკარი გაზაფხულიდან შემოდგომის ბოლომდე განუწყვეტლივ სდებს კვერცხებს...

— ნუ გამიწყურები, მშრომელო, ერთ წუთს შეჩერდი და მეც მომისმინე, თუ შეიძლება—მეშინია არ დამავიწყდეს-გაწყვეტია მამალმა. დედა ფუტკარი მართლაც, რომ ქალბატონი ყოფილა. ოჰ, რა მძიმედ და შნოიანად დაბრძანებულიყო ფიჭის ტახტზე, როცა მე გამიჯავრდა! ძალიან გაირჩევა სხვა ფუტკრებისაგან: ლამაზი და გრძელი ტანის გვერდები მოყვითალოდ მოვარაყებული მჩჩვენა, ტანზე უფრო მოკლე ფრთები ლამაზად დაეწყო ზურგზე; თავი დარბაისლურად ეჭირა. როცა მე გამიჯავრდა, მოგეკურცხლე, მაგრამ გულმა არ მომითმინა და უნებურად ერთი უკან მივიხედე. ის ფიჭის მეორე თვალზე გადადიოდა. მერე რა შევნიერად მიბრძანდებოდა დალოცვილი! მივიდა მეორე თვალთან, ჩაჰყო შიგ ლამაზი თავი, თითქოს იმის მოცულობას ზომავსო, მერე ისევ ამოიღო, აბრძანდა ფიჭაზე და იმავე თვალში უკანა ტანი ჩასდო—ალბად კვერცხის დასადებად, მაგრამ უმალ თავი რატომ ჩაჰყო ფიჭაში, ეს ვერ გავიგე.

— დედამ ფიჭა დაათვალიერა, შე უჩუო, ხომ სჯუთაა ღ თავისუფალი, რომ კვერცხი ჩავსდო შიგაო.

— რაც გინდა სთქვი და ნამეტანი კი შემიყვარდა ის დალოცვილი: ბედნიერად ჩავთვლი ჩემს თავს, მისთვის რომ მოვკვდებოდე...

— გვიანდაა, შენ ვერ გახდები მისი გულისთვის სიკვდილის ღირსი: მასი სიყვარულით უკვე მოკვდა ერთი შენისთანა მუქთახორა და ქათმის წიწილას ჩინჩახვი შეიქნა მისი სამარე.

— ვერ გავიგე, მშრომელო, უკანასკნელი შენი სიტყვები. უფრო უბრალოდ ამისხენი ნათქვამი, გეთაყვა!

— დამიგდე ყური, თავიდან მოგიყვები: როცა დედა ფუტკარი დამოწიფულდება, სკიდან გამოდის და მიტრინავს საქორწინო გასასეირნებლად. მას მისდევს თან მამალი ფუტკრების გუნდი. აქ, ცის ლაქვარდში, ხდება დაქორწინება ერთ-ერთ მამალ ფუტკართან, რომელიც მაშინვე კვდება, ძირს ვარდება და რომელიმე ფრინველის ლუკმად ხდება. ჩვენი საყვარელი დედის ქმრის გვამი ქათმის წიწილამ ჩაყლაპა.

ქორწინების შემდეგ დედა ფუტკარი სამუდამოდ განაყოფიერებულია. ის ბრუნდება სკაში და იწყებს კვერცხების დებას. დედა სკაში ერთია და ორნაირ კვერცხსა სდებს: სამუშეს და სამამლეს. სამუშე კვერცხი განაყოფიერებულია, სამამლე—არა. პირველიდან იჩეკებიან დედა*) და მუშა ფუტკრები, მეორედან—მამალი ფუტკრები. მე ვითხარი: დედა ფუტკარი გაზაფხულიდან შემოდგომის ბოლომდე სდებს კვერცხებს მეთქი: დღე და ღამეში ათასობით დასდებს, ძალიან ბევრ სამუშე კვერცხს, რადგან მუშა ხელი რაც მეტი იქნება სკაში, მით უფრო ბედნიერია იგი (სკა). მუშა ფუტკარი თუმცა ტანად პატარაა, მაგრამ ყველაფერს ის აკეთებს სკაში: აშენებს ფიჭებს, აგროვებს თაფლს და ყვავილის მტვერს, ემსახურება დედა ფუტკარს, უვლის და ჰკვებავს ახალთაობას, სდარაჯობს და იცავს მტრის თავდასხმისაგან სკას, ეზიდება დინდგილს (წებოს), გლესავს იმით ქუჭრუტანებს, ზიდავს სკაში წყალს, აგრილებს ჰაერს და სხვ., რის ჩამოთვლაც აქ არ შემოძლია. სამამლე კვერცხებს შედარებით ცო-

*) სადღე და სამუშე კვერცხები ერთნაირია, მაგრამ სადღე აკვანი (ფიჭის თვალი) უფრო დიდია, წიწილასაც (ფუფულას) საუკეთესო საზრდო და მოვლა აქვს, ამიტომაც გამოდის დედა ფუტკარი სხვებზე დიდი, ლამაზი და შნოიანი.

ტასა სდებს—მხოლოდ რამოდენიმე ასს, რადგან მამლები სკაში ჭამის მეტს არას აკეთებენ—შემოდგომაზე შხამიანი ისრებით ვხოცავთ მათ: გვეშინია ზამთარში სურსათი არ შემოგვაკლდეს.

— ახლა კი მივხვდი, რატომ გვეძახიან უსაქმურს, მუქთახორას და სხვას. მაგრამ ეს მიკვირს, თუ ერთის მეტი მამალი სკაში საჭირო არ არის, რატომ ვიჩეკებით ასობით? რატომ სდებს ამდენ სამამლე კვერცხს ქ-ნი დედა? ხომ მის ნებაზეა სამამლე და სამუშე კვერცხების დება: უნდა სამუშე კვერცხს დასდებს, უნდა სამამლეს?

— აღარ შემიძლია მეტი ლაპარაკი, ისედაც დასუსტებული ვარ და ამ სიტყვებში კი სულ გამომიღია არაქათი. ამას გარდა, პატარა ფუფულები გამოუცდელ ახალგაზრდა მუშების ამარა მყავს დატოვებული: მეშინია, არაფერი მოუვიდესთ. წავალ, ვნახავ, ცოტას დავისვენებ, მერე დავბრუნდები და ყველა შენს კითხვაზე პასუხს გაგცემ.

სანამ ბებერი მუშა ფუტკარი სკიდან დაბრუნდებოდეს, მამალს მის კითხვაზე პასუხს მისცემდეს და იმ პასუხს თქვენ ჩემგან მიიღებდეთ, მიპასუხეთ წერილით შემდეგ კითხვებზე:

1. როგორია გარეგნობით დედა ფუტკარი ?
- 2 " " მამალი " ?
- 3 " " ბებერი მუშა " ?
- 4 " " ახალგაზრდა " ?
- 5 რას აკეთებს სკაში დედა " ?
- 6 " " მამალი " ?
- 7 " " მუშა " ?
- 8 რამდენია სკაში დედა " ?
- 9 " " მამალი " ?
- 10 " " მუშა " ?
- 11 რა გვარ კვერცხებს სდებს დედა " ?
- 12 რა იჩეკება განაყოფიერებული კვერცხიდან?
- 13 " გაუნაყოფიერებელი კვერცხიდან?
- 14 როდის იწყებს დედა კვერცხების დებას და როდის ათავებს?

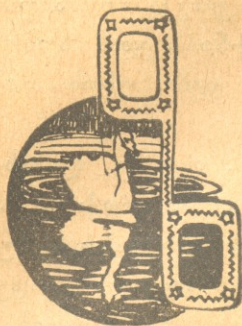
გ. შარაშიძე

(შემდეგი იქნება).

შ ე მ ო დ გ ო მ ა .

I.

აფხული მიიწურა. ცაზე ღრუბლები აირია. ქარმა ხშირად დაიწყო ზუზუნნი, თითქოს ზაფხულის სითბოთი გაღალღებულ სულოდგმულთ აგონებს მივიწყებული ზამთრის სუსხს.

მართლაც და ვის ახსოვს ზაფხულის პაპანებაში ზამთრის სიმკაცრე, მაგრამ დაჰბერავს შემოდგომის ქარი

და. როგორც ცხოველთ, და ფრინველთ, აგრეთვე მცენარეთაც აეშლებათ მწარე ფიქრები. აი ახლაც! აშფოთდენ ფრთოსნები. შორს, თბილ ქვეყანაში გადაფრენის საკითხი დაუდგათ. შემოდგომამ დაასველიანა აი, ეს ჩვენი პატარა ბაღიც. მაგრამ რა ლამაზია ის ამ ფიქრებით დატვირთული. ზაფხულის ერთფეროვან ტანისამოსის ნაცვლად ის კახტა პატარძალივით მორთულა ფერად სამოსელით. რა ფერი გინდა, რომ აქ არ ნახო? ყვითელი, მომწვანო, ლურჯი, ნარინჯი, წითელი და, ვინ იცის, კიდევ რა ფერი? მაგრამ საინტერესოა იმის გაგება, როგორ ჩნდება ეს ფერები, ან და რამდენად საჭიროა მცენარისთვის ეს ფერების სხვადასხვაობა. მართლა და მცენარე იმიტომ ხომ არ იკაზმება ასეთ ფერად ტანისამოსით, რომ ჩვენ მოგვაწონოს თავი? უეჭველია, ამ ფერის ცვალებას მის სიცოცხლისთვის მნიშვნელობა აქვს. ამის შესახებ მეცნიერებაში ორი აზრია. ფიქრობენ, — შემოდგომის ფერები მცენარეს იმისთვის ესაჭიროება, რომ მათი საშუალებით ის თავს იცავს მზის ზოგიერთი სხივებისაგან.

მეორე მხრივ ამტკიცებენ იმასაც, რომ სწორედ ამ ფერების საშუალებით მცენარე მეტ სითბოს ითვისებს, რაც მი-

სთვის საჭიროა მაშინ, როცა მზე სუსტად ათბობს. გავეცნოთ ორსავე აზრს.

იმ ფერადს, რომელიც მცენარეს მწვანედ მოსავს, ქლოროფილი ჰქვია. მცენარის უდიდესი ნაწილი მოფენილია მწვანე ქლოროფილის მარცვლებით. მათ დიდი მნიშვნელობა აქვთ მცენარის კვებაში. აი, ეს ქლოროფილის მარცვლები მზის შუქის ზეგავლენით ჩნდება. როგორც ყველა ცოცხალი სხეული, ქლოროფილის მარცვლებიც მცენარეში მრავლდებიან და იხოცებიან კიდევ. ზაფხულში, როცა მეტი სითბოა, დაშლილ ქლოროფილის მარცვლების ნაცვლად ახალი მარცვლები ჩნდება და ამიტომ მცენარეს მწვანე ფერი არ ეცვლება. შემოდგომაზე კი სიცივის გამო მარცვლების დაშლა უფრო სწრაფად ხდება, ვიდრე ახლების გაჩენა და ამიტომ მცენარეს ფერი თანდათან ეკარგება. უკვე გამორკვეულია, რომ ქლოროფილზე ყველაზე ცუდ გავლენას მზის მწვანე და ყვითელი სხივები ახდენენ. ეს ის სხივებია, რომლებიც ხელს უწყობენ ქლოროფილის დაშლას.

აი, ამ სხივების გასაბათილებლად მცენარეს ქლოროფილის ზევით გადაეკვრის ხოლმე ეს მფარველი საღებავი, რომელსაც ანტოციანი ეწოდება. იმისდა მიხედვით, თუ რაგვარ სხივებისაგან ესაჭიროება მცენარეს თავის დაცვა, მისი ანტოციანი სხვადასხვა ფერს იღებს.

ამრიგად, როგორც ერთი მეცნიერი სრულიად სამართლანად ამბობს, მცენარისათვის ანტოციანი წარმოადგენს ხელთათმანებს, ან და თხელი ლეჩაქის პირბადეს, რომლებითაც ქალები მზის სხივებისაგან იფარავენ ხელებსა და სახეს. რომ მართლა ანტოციანი ქლოროფილის ქოლგაა, იმითაც მტკიცდება, რომ მცენარეს ანტოციანი უჩნდება მარტო შემოდგომით კი არა, — არამედ ზაფხულზეც, როცა ქლოროფილის მარცვლები ჯერ საკმაოდ არ არიან მოღონიერებულნი.

მაგრამ ანტოციანის მზრუნველობა ამით არ თავდება. ის იცავს მზის შეუბრალებელ სხივებისაგან ქლოროფილის გარდა მცენარეში მყოფ სხვადასხვა საკვებ მასალასაც. ვინ არ იცის, რომ მცენარეში პატარ-პატარა მილებით სწარმო-

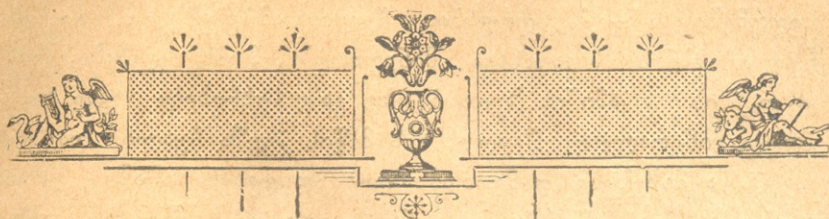
ებს სხვადასხვა წვენების განუწყვეტელი მოძრაობა. ვაზის ცრემლი სხვლის დროს,—ეს ხომ წვენია ქრილობიდან გადმოდენილი. წვენის მოძრაობა მცენარეში ძლიერდება გაზაფხულობით და შემოდგომობით. გაზაფხულზე წვენი ფესვიდან მცენარის ზედა ნაწილში მიდის. შემოდგომით კი დამზადებული საზრდო მასალა ადგილს გადინაცვლებს ხოლმე და იმ ადგილებიდან, რომლებიც საზამთროდ უნდა მოიშოროს, უფრო მყუდრო ბინაზე გადასახლდება ხოლმე.

აი, ამ დახვეის დროს იფარავს ანტოციანი საზრდო მასალას მზის სხივებისაგან. რით აიხსნება, თუ არა ამით ის გარემოება, რომ ამ ჩვენს ბაღში მწიფე ვაშლს სწორედ ის გვერდი შესწითლება, რომელიც მზისკენა აქვს მიქცეული.

როგორც ზევითაც ვსთქვით, ზოგიერთი ფიქრობს, რომ ანტოციანს სულ სხვა დანიშნულება აქვს. ამათი აზრით ანტოციანი ხარბად ითვისებს მზის ზოგიერთ სხივებს და ამრიგად მცენარეს მეტ სითბოს სძენს, ათბობს. ეს სითბო კი მცენარისთვის საჭიროა ჯერ ერთი იმისთვის, რომ მეტი წყალი აორთქლდეს ფოთლებიდან, რაღვან რაც უფრო მეტ წყალს ააორთქლებს მცენარე, მით უფრო მეტი გადასამუშავებელი საზრდო მასალა დარჩება, რომელიც წყალს მიწიდან ფოთოლში აპყვა. გარდა ამისა ამ გზით მოპოვებული სითბო ხელს უწყობს დედამიწიდან ამოწოვილ ნივთიერებათა საზრდო მასალად გადამუშავებას.

ანტოციანი რომ მცენარეს სითბოს სძენს, ეს სულ უბრალო ცდით დაამტკიცა ერთმა მეცნიერმა. ფოთოლს, რომელსაც აქა-იქ წითელი ანტოციანის ლაქები ჰქონდა, უკანა გვერდზე გააკრა ცვილის თხელი ფენი. როდესაც მზის სინათლეზე გაიტანა ასეთი ფოთოლი, შენიშნა, რომ ანტოციანის ლაქებზე გადაფარებული ცვილი უფრო ადრე გაღებდა, ვიდრე ფოთლის სხვა ნაწილზე გადაკრული. ამავე აზრით გაზაფხულზე იმიტომ უჩნდება მცენარეს ანტოციანი, რომ ამ დროს ჰაერში მეტად ცოტაა სითბო და ახლად გამოღვიძებულ მცენარეს კი მეტად ბევრი სითბო ესაჭიროება.

მეცნიერთა დიდი ნაწილი კი იმ აზრს ემხრობა, რომ შემოდგომის და გაზაფხულის შეფერადება მცენარეს ზოგიერთ შემთხვევაში იმისთვის ესაჭიროება, რომ დააკავოს ქლოროფილისთვის და საზრდო მასალისთვის მავნე სხივები, ზოგიერთ შემთხვევაში კი იმისთვის, რომ მეტი სითბო შეიძინოს.

მიწის ძვრა იაპონიაში.

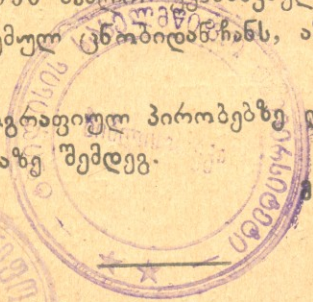

ემაძრწუნებელი ამბავი მოიტანა დეკემბრში. შორეულ აღმოსავლეთში, იაპონიაში, 1 სექტემბერს, საღამოს მოხდა საშინელი მიწის ძვრა. ამ ცნობით იაპონიის სატაბრო ქალაქი ტოკიო ცეცხლშია ვახვეული. ტოკიოს გარდა დანგრეულია ან და ძლიერ დაზიანებული შემდეგი ქალაქები: იოკაგამა, ხამამაცუ, ნაგოია, ოხოვანა, კოსაუ, გოცამბო, სორგამბო და სხვ. მიწის ძვრას იმდენად შეუცვლია დედამიწის ზედაპირი, რომ მდინარე ხუშმიგავას უკან დაუწყია დენა. ყველაზე გულშემზარავი კი ის არის ამ ცნობიდან, რომ ამ მიწის ძვრას უმსხვერპლია 2,000,000 ადამიანი. ეს ცნობა ვის ჩასწვდება გულში ისე ღრმად, როგორც ჩვენ, გორის მიწის ძვრის სხვერპლთა მოწმეთ. ვინ იცის, რამდენი კერა დაინგრა, რამდენი სიცოცხლე, ას წლობით შექმნილი დოვლათი-სიმდიდრე მოჰყვა უამრავ ნანგრევებს ქვეშ. ასეთია სტიქიის უღმობელოება! ამ უბედურებიდან დედამიწის არც ერთი კუთხე არ არის სავსებით უზრუნველყოფილი, მაგრამ ზოგიერთ ადგილებს განსაკუთრებით ხშირად ეწევათ ხოლმე ბუნების ეს რისხვა. ასეთ მხარეთ ეკუთვნის ის კუნძულებიც, რომლებზედაც გაშენებულია იაპონიის სახელმწიფო. ამ კუნძულთა რიცხვი 3860-ს აღწევს. იაპონიაში ითვლება 130-მდე ვულკანი, რომელთა განაც 50 დღესაც მოქმედობს. მაგრამ ცნობილია, რომ ვულკანიური მიწის ძვრა იმდენად საშიში და დამრბევი არ არის, რამდენადაც ეგრედ წოდებული ტექტონიური მიწის ძვრა. ამგვარ მიწის ძვრას იწვევს შემდეგი გარემოება: როგორც ვიცით, დედამიწის კანს ქვეშ ჩალაგებულია ფენებად მრავალი სხვადასხვა ჯიში. ვიცით ისიც, რომ ბევრგან დედამიწის

სიღრმეში აქა-იქ ღრუებიც წყლით ამოვსებული. აი, ეს წყალი ხსნის სხედასხვა მინერალებს, მთის ჯიშებს, რის გამოც ის დედამიწის ზედა პირზე გამოჩნხუხუხებს უკვე როგორც მინერალური წყალი. ეს მიწის ქვეშა წყალი და კიდევ სხვა მიზეზები თანდათანობით აღიდებენ მიწაში მყოფ ფოსფატებს და ხშირად იმდენად დიდი ღრუ ჩნდება მიწაში, რომ მასზე გადათარებულ ფენებს დასაყრდნობი ალარაფერი რჩებათ და აქა-იქ ჩაინგრევა ხოლმე. ამ უზარმაზარი ფენების მოგლეჯა და ფოსფატში ჩაყარა იწვევს იმას, რასაც ჩვენ ვეძახით მიწის ძვრას. ამგვარ მიწის ძვრის განსაკუთრებული თვისება, წინააღმდეგ ვულკანური მიწის ძვრისა, ის არის, რომ ის უფრო მეტ ადგილზე ვრცელდება, უფრო ძლიერია და მაშასადამე მეტად გამანადგურებელი. იმ ადგილიდან, სადაც წყდება ფენები, ანუ როგორც ამბობენ, მიწის ძვრის ფოკუსიდან, ხშირად რამდენიმე ასის და ათასი ვერსის მანძილზეც საგრძნობლად ინძრევა დედამიწის ზედაპირი. ამ შემთხვევაშიც თბილისის სეისმოგრაფიულმა სადგურმა, ანუ იმ დაწესებულებამ, რომელშიც საგანგებოდ მოწყობილი იარაღები აღნიშნავენ დედა მიწის ზედაპირის ყოველგვარ რყევას, აღნიშნა, რომ შორეულ აღმოსავლეთში მძლავრი მიწის ძვრა მოხდაო. ტელეგრაფის ცნობამ გაამართლა სეისმოგრაფის ჩვენება. წლის განმავლობაში იაპონიის ტერიტორიას 150-ჯერ მაინც სჩვევია შენძრევა, ოდნავ შესამჩნევი ძვრა კი ბევრად ამაზე უფრო ხშირად ხდება. დიდი მიწის ძვრის მაგალითად აქამდის მოჰყავდათ იაპონიის მიწის ძვრა 1891 წელს, რომელმაც ისხვერპლა 24,000-მდე ადამიანი და 300,000 სახლი. უკანასკნელი მიწის ძვრა კი, როგორც გადმოცემულ ცნობიდან ჩანს, ამაზე ბევრად უფრო ძლიერი ყოფილა.

იაპონიის გეოგრაფიულ პირობებზე და თვით იაპონელთა ყოფა-ცხოვრებაზე შემდეგ.

ბ. — ელი

განათლების სახალხო კომისარიატის სოციალურ აღზრდის მთავარმმართველობის სალიტერატურო სმხატვრო სექციის ხელმძღვანელობით გამოცემულ წიგნების სია.

(ფასები ჩერვონცებით).

	ფასი
1. „ნაკადული“ 1921 წ. №№ 1922 წ. №№ თითო წიგნი	15 კ.
2. „ჯეჯილი“ 1921 წ. 1922 წ. №№	25 „
3. „ნორჩი ძალა“, — კრებული.	15 „
4. „საში ამბავი“, — შიო მღვიმელისა	10 „
5. „კოკროქინა“, — დ. დონდუასი.	10 „
6. „ბელა ბეკეკა“	10 „
7. „შემოდგომა“, ფორად სურათებიანი წიგნი	70 „
8. „დედაბერი, ტურა და მელია კუდი გრძელია“	50 „
9. „ბავშვებს“, — გ. ლექსები ქუჩიშვილისა	20 „
10. „ტყის ზღაპარი“, — მამინ სიბირიაკისა, თარგ.	20 „
11. „ტყის სურათები“, შიო მღვიმელისა	25 „
12. „ქიანჭველას საოცარი თავგადასავალი“	30 „
13. „თავისუფალ ბავშთა სიმღერები“	2 „
14. „ქართული მოძრავი თამაშობანი“	80 „
15. „ტროადის ომი“, — ალ. მიქაბერიძისა	80 „
16. „ივანე-არაკი“, — ალ. მირიანაშვილისა	30 „
17. „საბავშო პიესათა კრებული“	70 „
18. „ივანე სულელი“, — ზღაპარი. ლ. ტოლსტოისა	15 „
19. „ლურჯი ფრინველი“	50 „
20. „ნაკადული“ 1923 წ. თითო №	25 „
21. „ჯეჯილი“ 1923 წ. თითო წიგნი	40 „
22. „ზამთარი“, — ფერადი სურათებით.	50 „
23. „უძველეს დროის ბავშვის თავგადასავალი“	45 „
24. „როგორ იცავენ თავს ცხოველები მტრისაგან“	25 „

1923 წ.

მიიღება ხელის მოწერა საუბაწვილო დასურათებულ
ქურნალებზე:

მოზრდილ. „**ჭიჭილი**“ მე-XXXIV წ.

გამოდის ორ თვეში ერთხელ.

მცირეწლოვ. „**ნაკადული**“ მე-XIX წ.

გამოდის უოველთვიურად.

ქურნალი გამოდის განათლების სახალხო კომისარიატის სოციალურ აღზრდის მთავარმართველობის სალიტერატურო სამხატვრო სექციის ხელმძღვანელობით.

ხელის მოწერა მიიღება თვითურად.

ცალკე „**ჯეჯილი**“ 40 კ.

„**ნაკადული**“ 25 კ.

ქალაქ გარედ გაგზავნა ხელის მომწერის ხარჯზე.

მისამართი: ტფილისი, ლორისმელიქოვის ქუჩა, № 5, განათლების სახალხო კომისარიატი, „ნაკადულისა“ და „ჯეჯილის“ რედაქცია.

რედაქტორი—სარედაქციო კოლეგია.